

מסכת

תענית

פרק רביעי הלכות ה' ו'

סוגיית
יבנה המקדש

חשיבות לימוד הירושלמי בימי בין המצרים ותשעה באב

חמשה דברים אידעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. כך מתחילה המשנה בסוגיית 'בנה המקדש' מתלמוד הירושלמי מסכת תענית (פ"ד ה"ה-ו), היוצאת לאור בחוברת זו.

הסוגיה כוללת ביאור 'אור-שמה', 'השוואת בבלי וירושלמי' 'הלכות ומנהגים שמקורן בירושלמי' 'ספר המפתח' ו'אוצר מפרשי הירושלמי' ועוד.

רבים כבר הספיקו ללמוד בעבר את סוגיות 'בנה המקדש' המופיעות בתלמוד בבלי מסכת גיטין, מדרש איכה ועוד, ובחוברת זו ניתנת האפשרות להשלים ולהרחיב את הלימוד גם בסוגיות הירושלמי העוסקות בעניינים אלו.

ובציפייה לבניין בית המקדש בימים אלו, נשתדל להתממשות הגימטרייה שחידש רבי יוסף חיים זוננפעלד זי"ע, על הפסוק צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצַדִּיקָה (ישעיה א, כו), שבאה לרמז שבשעה שאף לימוד הירושלמי ילמד על ידי כלל ישראל תבוא הגאולה.

'ציון במשפט תפדה' = 1,076 = תלמוד ירושלמי
'ושביה בצדקה' = 524 = תלמוד בבלי

בתחילת החוברת הובא הסבר על חשיבות לימוד הירושלמי.

בתפלה שתחזינה עיננו בנחמת ציון וירושלים

בשם מכון 'דרכי שמה'

יהודה איזדאעל

ישראל צישינסקי

ללמוד בבלי וירושלמי

הרי עוד לא
גמרתי ללמוד
את הבבלי?

לימוד תלמוד ירושלמי מוסיף רבות בהבנת פשוטה של הגמרא בבבלי, ומשלים דברי תנאים ואמוראים הדינים באותה סוגיה. (ראה מדור 'השוואות הבבלי') וצריך ללמוד כל הדעות כמו שלומדים דעת בית שמאי ובית הלל, ר' מאיר ור' יהודה. (הגר"ח קניבסקי שליט"א, בשו"ת עם רבני המכון)

המכתב ההיסטורי

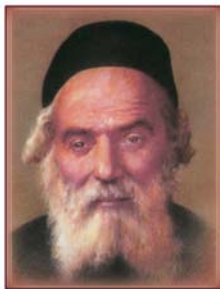
חוב קדוש לכל לומד תורה ללמוד גם ירושלמי. וכל הלומד ירושלמי מובטח לו שיבא לו תועלת גדולה בלימודו. והזוכה לשלב את לימודו בירושלמי ובבלי יחד, והמסייע שאחרים ילמדו ירושלמי, יזכו לברכה מיוחדת ולישועות גדולות ולהצלחה.

19/12

מי למד
עד היום
ירושלמי?

חוב ספרי הראשונים והאחרונים מלאים בציטוטים מהירושלמי. (ראה מדור 'ספר המפתח') ומלמד שהיה הירושלמי נחלת ה'גדולים', אנו מוצאים כמה מגדולי ישראל שהשקיעו רבות להפריש את לימוד הירושלמי ב'עמך' ישראל, חכו לקדם את הרעיון, אלא שעדיין יש מה להוסיף. ידוע גם שמרן החפץ חיים זי"ע רצה מאד לחבר פירוש על הירושלמי כדי לקרבו לציבור הלומדים. ('החפץ חיים - חייו ופעלו' ח"א עמ' רג)

מה יש
בלימוד
הירושלמי
שאינו בבבלי?

הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל בעל ה'שבט הלוי': "אני אומר במלוא האחריות, שישנם חלקים עצומים מהתורה הקדושה, מהתורה שבעל פה, שנמצאים רק בירושלמי ואינם נמצאים בשום מקום, אפילו בבבלי." (ור מערבי ח)

לימוד משולב = לימוד מושלם!

ההלכה
הרי לא כמו
הירושלמי?

טעות! נכון, שבמקום שהבבלי והירושלמי חולקים, ההלכה היא כמו הבבלי, כיון שהוא היה אחרון והלכה כאחרון (ר"ף ורא"ש סוף עירובין). אבל מה עם שאר המקומות שהם לא חולקים?
המעמיק ובודק את המחלוקות בין הבבלי לירושלמי בענין ההלכה מוצא שהמקרים עומדים על כ-10% בטה"כ למעשה, רבות מההלכות וההנהגות שנפסקו בשולחן ערוך, ובגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים, מקורן בירושלמי. (ראה מדור 'הלכות שמקורן בירושלמי')

במה
זכה דורנו
להתעוררות
ללימוד הירושלמי?

התחדשות הישוב התורני בארץ ישראל

בתלמוד בבלי לא נתחברה גמרא על סדר זרעים. המקור העיקרי להלכות אלו הוא מן התלמוד הירושלמי - תורת ארץ ישראל. לכן, ההתרחבות וההתחדשות של הישוב התורני בארץ ישראל, הביאה להתעוררות גדולה ללימוד ירושלמי סדר זרעים, בכדי להכיר את פרטי המצוות התלויות בארץ, הנדרשות לחיי היום יום בארץ ישראל.

רבינו פירושיים מבוארים

בעבר היו רבים שחפצו ללמוד גם חלק זה של התורה, אך התייאשו היות שלא היה בידם פירוש ברור ומקיף. היום עם רבינו פירושיים המבארים את דברי הירושלמי כל לומד יוכל להבינם.

תקנת גדולי ישראל

בחודש טבת תש"מ, בעת התאספות אלפי ישראל בכנסיה הגדולה השישית של אגודת ישראל, החליטה מועצת גדולי התורה על פי הצעתו של כ"ק האדמו"ר בעל ה'לב שמחה' מגור זצ"ל, לקבוע עיתים ללימוד הירושלמי. ובוסף לחדש מסלול לימוד של דף היומי בתלמוד הירושלמי.

האדמו"ר מבוהוש שליט"א סיפר שלמחרת ראש השנה תש"מ, בצום גדליה, קרא לו סבו האדמו"ר רבי יצחק מבוהוש ז"ע ואמר: "בכל שנה בראש השנה מכריזים בשמים על הארות חדשות הצריכות לרדת לעולם. בשנה זו הכריזו על הארות ללימוד תלמוד ירושלמי". האדמו"ר הורה לו לקנות ש"ס ירושלמי ומיד התחיל ללמוד עמו ירושלמי.

קירוב הגאולה

רבים מגדולי ישראל זצוק"ל, ולהבלחט"א שליט"א, אמרו שלימוד הירושלמי מקרב את הגאולה.
רבי יוסף חיים זוננפעלד זצ"ל - רבה של ירושלים, דרש גימטריא על הפסוק 'ציון במשפט תפדה, ושביה בצדקה' (ישעיה א, כז). 'ציון במשפט תפדה' - 1076 = 'תלמוד ירושלמי' 'שביה בצדקה' = 524 = 'תלמוד בבלי'. והוסיף על כך, שגימטריא זו באה לרמז, שבשעה ששני התלמודים יפוצו החוצה וייצאו מרשות היחיד לרשות הרבים, אז תבוא הגאולה.
מספרים שכאשר הגר"ז מבריסק זצ"ל שמע גימטריא זו, הגיב: 'אין זאת אלא שזה נאמר ברוח הקודש'.

שניים שהם אחד!

הרי נאמר
'אין שלום'
על היוצא
מש"ס לש"ס?
(חגיגה י')

לשיטת רש"י (שם) רבי יוחנן אמר את דבריו רק על הפורש מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי, מפני שהירושלמי יותר פשוט ואילו הבבלי יותר עמוק, אולם כיום שהרגילות היא לתלמוד את הבבלי קודם אין כל חשש לתלמוד ירושלמי אחרי בבלי.

אך גם לשיטת התוס' (שם) החשש הוא רק כל זמן שלא הבין את הבבלי, כפי שמפורש בדבריהם. אולם לאחר שהבין את הבבלי יכול לעבור לירושלמי.

הרי התענו
לשכוח לימוד
בבל, קודם לימוד
תורת ארץ ישראל?
(ב"מפה)

תשובה לעניין זה אנו מוצאים בדברים שנכתבו בשו"ת הרמב"ם (סימן תלז):
"לא בכל הדורות היה כן, אלא בימי רבה ורב יוסף ואב"י ורבה שהיה להם שמדות בבבל. אבל אח"כ נתגברה התורה בבבל". ומוסיף שם גם על מה שאמר רבי ירמיה על הפסוק 'במחשכים הושיבני כמתי עולם' "זה תלמודה של בבלי" (סנהדרין כד.), שזה נאמר על תקופה זו של השמד שהיה בבבל.

התחלתי
ללמוד
ירושלמי ולא
הצלחתי!

'זהו משפט שלא תשמעו ממי שלמד במהדורות החדשות!'

אדם שהתרגל לסגנון הבבלי ונא לתלמוד ירושלמי, יבין ללא קושי את רוב לשון הירושלמי. וכונ שהירושלמי כתוב ב'לישנא קלילא', דהיינו לשון יותר קצרה, וכן הארמית היא לא בדיוק אותה ארמית שדיברו בבבל, אבל להבדיל לשונות אלו מתרגלים תוך לימוד של פרק או שניים.

הקושי העיקרי בלימוד הירושלמי הוא בהבנת הסוגיות. מה גם שהלומד בבבלי רגיל שכמעט ואין גרסאות שצריך להחליפן במהלך הלימוד, בעוד שבירושלמי ישנן גרסאות שמתחלפות. אבל כיום שיש מהדורות איכותיות של תלמוד ירושלמי, ניתן ללא ספק ללמוד ולהבין את הירושלמי, ואפילו בקלות. הלימוד בירושלמי גם קל להגנה ולזיכרון כי הוא כתוב בפיסקאות פיסקאות, לעומת הבבלי שיש בו סוגיות ארוכות, ולפעמים אוקימתות רבות לסוגיה אחת.

הנסיון מוכיח שלימוד הירושלמי עם ביאור טוב, ולאחר שהתרגלו ללשונו, יותר קל מלימוד הבבלי!

יש רשות

להדפיס, להעתיק, להכניס למאגר אלקטרוני
ולכל שימוש אחר שירבה לימוד ולומדי הירושלמי
ומצווה לעשות כך

חזון המבון

הוספת 100,000 לומדי ירושלמי בס"ד

הפעילות

הוצאת מהדורת 'אור שמחה',
הטמעת תכנית 'שילוב בבלי וירושלמי'

לתרומות
בכרטיס אשראי

בש"ח בדולר ליו"ט אירו

בהעברה בנקאית בארץ ישראל

'דרכי שמחה' - בנק מזרחי (20)
- סניף ערד (489)
- מספר חשבון - 174542

בהעברה בנקאית מחוץ לארץ ישראל

DARCHEI SIMCHA
מספר זהב - Gold number
IL95-0204-8900-0000-0174-542
MIZBILITXXX - Swift (סוויפט)

ליצירת קשר - Contact
darsim@zahav.net.il

יצא לאור בסיוע
המחלקה למכוני מחקר תורניים
מינהל התרבות - משרד התרבות

לעילוי נשמת

אאמו"ר הרב פנחס זצ"ל
בן הרה"ג שמואל שמעלקא סג"ל
ליטש רוזנבאום זצ"ל הי"ד

אשר הציל במו ידיו ממות רבים מאחינו
בימי הזעם והחושך וכל ימיו התמסר לעמו

נלב"ע י"ג מרחשון תשמ"א

ולעילוי נשמת אמו
עדינת הנפש החשובה היקרה מרת חיה שרה ע"ה
בת הר"ר חיים הכהן שטרן זצ"ל

נלב"ע ז' מנחם אב תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח על ידי ילדיהם

וזאת הברכה

גדולו ומאודו ישראל מכל החוגים והעדות שלחו את ברכתם

להוגים בתלמוד הירושלמי, לעושים במלאכת המחשבת, ולכל אשר נדבו ליבו למלאכה, להלן לקט חלקי

טנשה קסטן

אנטיקו אנטואר ווייס הישבת בית מקיים
ברוקלין, ניו

ח' כסלו לסדר מלאכי אלקים עולים
התשס"ב בני יצוא

מע"כ ירדו היקר מאד נעלה הרה"ג ורח"פ פה"מ
כשית' מוה"ר ישראל יצחק צשינסקי שליט"א עורך
אחראי במסן דוכי שמחה על ירושלמי.

אחדשכ"ת בירידות

נתמלא הבית אורה נר מצוה ואור תורה בהתקבלי ג'
מסכת' מהירושלמי (יומא סוכה ומנהדרין) עם פי'
אור שמחה, עם מקורות וציורים ומפתחות באותיות
נהדרות על נייר מהודר ויפה כלו נאה כלו יאה מטש
בכתר מלכות מאן מלכא רבנן וי"ד שתוכו להוציא
לאור על כל הירושלמי ולהורות תורה בישראל
בלימוד תלמוד הירושלמי אשר הי' מונח כמעט
כאבן שאין לו הופכין ואשריכם שזיכתם להיות
חלק מהמסדרים ומהמפעל הגדול הזה ואשרי לו
לדור שהנהיג חלב שמחה וצוק"ל הי' שריו בתוכו
שיגלה לו רעיון זה ללמוד ירושלמי יומית ופני
למעשה להפיץ הרעיון ואחריו מח' הנהיג הפני
מנחם וצוק"ל ובי"ה עכשיו להבחילי"כ כ"ק אדמו"ר
שליט"א עבנצ"א.

ובדבר בקשתו להביע אומר ולחיות דעתי האך
ובמה אפשר לשפר מפעל הנענין זה למען יאה דבר
שלם ומתוקן, אמת כי כל מפעל גדול כזה ישתרץ
מידי הוצאה לחוצאה, ורש"י הקדוש עשה ב' או ג'
מהדורות ואיזן וחקר ותיקן סמנהוריא למהדורה,
והכא נמי ודאי שחייו תיקונים ושפורים א"ה חוץ
מטעוית הדיפוס.

והנה דברתי פה עם ת"ח שבכולל שלנו והראתי
להם הגמ' וכולם ההפעלו מטש מכוללת ויפי בכל
המונים.

אלו דברי ירדו אשר הספקתי מתוך הטירדות לציון
כמה הערות והחכם יוסף לקח וי"ד שיוכה לברך על
המגמר חכות גדול הוא שנפל בגורלו להיות אחראי
על מפעל קדוש וגדול כזה השם יצילת דרכו מעתה
ועד עולם המעתיר בעדו ומברכו להצלחה בלב
ונפש.

אלתנן בריה דהוה וילייפרין
מרוחשילאי קיסרי
רב ורי"ם בלונדון נה.
הבר ורבעת והתאחות קהלת הירוש

בי"ה

יום ב' פ' אח"ק, ח"י למטמונים, תשס"ב לפ"ק
מע"כ הרבנים הגאונים, מאורי אור שמחה, אנשי
מפעל התלמוד הירושלמי, ובראשם הגה"ח וכי
מוה"ר נ. רוטשטיין שליט"א ראש ישיבת נהר
התורה

אחדשכהד"ר הנני מאשר בזה קבלת הג' מסכתות
יומא-סוכה-מנהדרין, שיצאו לאור על ידי מעכתי"ד
ברוב פאר והדר מכל הבחינות, דבר גדול ונשגב עלה
ביד מפעלכם, לזכות עולם התורה, ולמוסדה.

תלכו מחיל אל חיל לברך על המוגמר בעזרת ה'
בגבורים, בגבורתה של תורה.

וזה הטוב וזכנו ללמוד ולהגות בתורה, וציון במשפט
תפדה ושבי' בצדקה, כרמזו מפי גדולים על שני
התלמודים הנבלי והירושלמי, ותחזינה עינינו בשבוב
ח' לציון ברחמים.

החרי"ה ביקרא דאורייתא

Handwritten signature of the author.

נפילי צבי אלברשטאם

אבדי"ק באבוב

בי"ה, יום שנכפל בו כי טוב לס' וירא י"ג מרחשון
תשס"ב לפ"ק

רבות נפלאתי ונהניתי לחזות בנעום לחזות בנעום
עבודת הקודש של הרופא שלם מסכתות מתלמוד
ירושלמי בעריכה נאה ומהודרת, מעוטרת עם פי' אור
שמחה המאיר עינים ומשמש לב בהבנת הדברים
כפשטן, ועם ילקוט תוספות הראשונים על האמור
הירושלמי, ומחובר לטהור אוסף מפרשים ומפתח
המעיר ומראה מקום לאלפי ספרים דשקלי וטרי
בדברי חכמי ירושלים ז"ל. אשרי חלקם של העוסקים
במצוה זו שנתגלגלה זכות כבירה על ידיהם לעשות
אונים לדברי התורה הזאת בטוב טעם ודעת למען
להקל להצמאים לברך ד' מירושלים לגשת לשולחן
הערון ומוכן לאכול מפריה ולשבוט מטובה.

ישר חילם לאורייתא, ועליהם אמר הכתוב ומצדיק
הרבים כמכובים לעולם ועד, דבדואי יתרבו הקובעים
עתיים בלימוד הירושלמי הודות למפעלם הטוב.

יודו רצון שזכות כל התנאים והאמוראים יעמוד
עדם להצמיח להמשיך במלאכת שמים לזכות את
ישראל בעוה מסכתות בדרך הניל, עד שיוכו לברך
על גמרה של תורת הירושלמי, ויאורו רבים לאורה
ומלאה הארץ דעה בינה והשכל.

הכריח לכבוד התורה ולמוסדי ומפיצי ומרביצי

Handwritten signature of the author.

מינחם מנחם אלטר
בירדוק מטר וצללה
ירושלים, שנת אמת 3 תה. 124

בה"י

ר"ח, עשי"ק לסדר ולפרט "אשר ברכו ה'" לפ"ק
נהניתי לראות את דפי סמנהוריא הנאה של הירושלמי
עמ"ס סוכה - הנלמד כעת בדרך יומי - ע"פ אור
שמחה, וזכות מייסד דף יומי ירושלמי, כ"ק אחי
אדמו"ר וצ"ל בעל לב שמחה תגן על העורכים שי'
אשר טרחו לעשות מלאכה נאה לזכרו.

Handwritten signature of the author.

יצחק טובי' ווייס
דיין ומוציא דיקי מחוקי הרת
אנטווערפן

בס"ד אור ליום ד' לס' ושלח תשס"ב

כבוד הרבנים הגאונים שליט"א חב"ר מכוון דרכי שמחה
בראשות הרב הגאון מוה"ר נחום רוטשטיין שליט"א
אחדש"ש בכבוד ובהוקרה.

בתורה ובשמחה קבלתי סמך הספרים הקדושים זלמוד
ירושלמי מסכתות סוכה יומא ומנהדרין, נתמלא הבית
אורה בראותי עבודתכם הגדולה בהוצאתם לאור
תלמוד ירושלמי עם פירוש אור שמחה שהוא תמצית
פירוש רבותינו מפרשי הירושלמי ומוכן לכל לומדי
הירושלמי, שבי"ה נתרבו בדורינו עיי' התעוררות כ"ק
אדמו"ר חלב שמחה וצוק"לה"ה.

אין ספק שרבים יברכו אתכם על הביאנם לכלל
ישראל אוצן נחמד זה וקיימתם מה שכתב רש"י הג'
ר"פ משפטים אשר תשים לפניהם כשלאחר ערוך ומוכן
לאכול לפני האדם, תבא עליכם ברכה, ותזכו כולכם
יחד לברך על המוגמר בביאור כל תלמוד הירושלמי
ותזכו בזה את כלל ישראל.

ואחתום בברכה מרובה ובמסד רב

Handwritten signature of the author.

מינחם מנחם מטר התורה האון
רבי חיים קניבסקי שליט"א

בס"ד תמוז תשוע"ה

לכבוד הרה"ח ר' שליט"א

הנה מסון דרכי שמחה עושה גדולות ונצורות
במהדורה חדשה ומהודרת מאד את תלמוד
הירושלמי אשר הוא כידוע כספר החתום, והם עשו
עבודה נפלאה וחשוב ביותר לחמוק בהם ביד הרבה
ולדומם את קת תורת א"י.

ובזכות זה תזכו לאריכות ימים ושנים טובות והצלחה
ונחת מכל יצ"ח.

Handwritten signature of the author.

אֶרְבּוֹ דְּאֲשׁוּנִים וְאֲחֵדוּנִים

2,392
שְׁמוֹתֵיהֶם
בְּסוֹף הַכּוֹרֵךְ

בונים יחד, את ההיקף העצום והאיכות המיוחדת
בתלמוד הירושלמי מהדורת 'דרכי שמחה'

'אוד שמחה'

פירוש בהבנה ברורה

'שווה לכל נפש'

לזכרו של מחדש עטרת לימוד
הירושלמי, כ"ק מרן האדמו"ר בעל
ה"לב שמחה" זצוק"ל

הלכה ה מתני' חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. ומחמתם קבעו חכמים תענית ציבור בימים אלו: בשבעה עשר בתמוז ושתתקרו הלוחות. כשירד משה מהר סיני לאחר

ארבעים יום מקבלת התורה ובידיו הלוחות, וראה את העגל והמחולות, השליך את הלוחות מידיו ונשתברו. ואותו היום י"ז בתמוז היה: וקטל התמיד. בגמ' יבואר: והוקצעה העיר. הובקעה חומת העיר ירושלים בבית ראשון ובבית שני: ושרף אפוסטומוס את התורה. אפוסטומוס שר יוני היה: והעמיד צלם פתחל. בגמ' יבואר: בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יקנסו לארץ. כשחזרו המרגלים מתור את הארץ ערב ט' באב היה, ובכו כל העדה בלילה ההוא (במדבר פקים יג-יד), וגזר הקב"ה עליהם שלא יכנסו לארץ: וקרב הפית בראשונה ובשניה. בית ראשון ובית שני. הרי שני דברים רעים: ונגלדה

פיתר. שהיתה עיר גדולה, ונהרגו עם רב מאד מישראל, והיתה צרה גדולה כחורבן בית המקדש. וחמישים ושתים שנה אחר חורבן הבית היה: ונתקשה העיר. טורגוסורפוס הרשע ממלכי אדום חרש את ההיכל וסביבותיו, לאחר חורבן בית שני: גמ' הנמ' מבארת מניין שבשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות פתחל 'וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן ויעל משה. כך נאמר (שמות כד יב), ויאמר ה' אל משה עלה אלי הקנה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם, ונאמר (שם טו-יח), ויעל משה אל הקר ויכס הענן את הקר, וישכן כבוד ה' על הר סיני

הלכה ה מתני' חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטומוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר: גמ' כתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי ויעל משה, שביעי שהוא לאחר הדיברות ותחילה לארבעים, אמר להן משה ארבעין יומין אנא מיעבד בטורא, כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא מיד וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר, וכיון שהגיע שש שעות ולא בא מיד ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו וגו', וידבר

ויכסו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן וגו', ויבא משה בתוך הענן ויעל אל הקר ויהי משה בקר ארבעים יום וארבעים לילה: שביעי שהוא לאחר הדיברות, ותחילה לארבעים. ביום השביעי שנאמר, הוא שביעי

לחודש סיון, שהוא למחרת קבלת התורה. שהרי ויכסו הענן ששת ימים הם ששת הימים שקדמו לקבלת התורה, מראש חודש סיון עד ו' בו שבו ניתנה תורה, וביום השביעי קרא הקב"ה למשה בבוקר שיעלה ועלה, ובאותו היום התחילו ארבעים היום ששה משה בהר: אמר להן משה לישראל, קודם שעלה: ארבעין יומין אנא מעבד בטורא. ארבעים ימים אני שוהה בהר, כדי להוריד את הלוחות: כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא, מיד וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר. וכיון שהגיע שש שעות ולא בא, מיד ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו'

וגו'. כשהגיע חצות יום הארבעים ולא בא, מיד נקהלו העם על אהרן ואמרו אליו שכיון שלא בא משה ודאי מת, וצריך מנהיג שילך לפני העם. ומה שלא בא משה באותו היום, לפי שלא מנה במנין ארבעים היום אלא ימים שלמים עם לילותיהם, לפיכך היום הראשון לעלייתו שהוא ז' בסיון אינו מן המנין, שהרי בבוקר עלה, והם טעו וסברו שגם יום עלייתו הוא בכלל הארבעים יום. מכל מקום שמענו שבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות, כיצד, מח' בסיון שהתחילו בו ארבעים היום עד סוף סיון הרי כ"ג יום, שבאותה שנה היה סיון מלא, וצריך אתה להוסיף עוד י"ז ימים בתמוז כדי שיהיו יחד ארבעים יום, נמצא שבי"ז

מקורות

מתני' ושרף תפא"י: ונלכדה גמ' / רמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ג: ונחרשה כפי שמפורש בגמ' בסוף ההלכה / רמב"ם שם: גמ' שביעי קה"ע:

תענית פרק רביעי הלכה ה

כשאפקוד עליהם ועונותיהם להענישם עליהם, אפקוד עליהם מעט מן החטא הזה עם שאר העונות: 'יְהִי כְּאִשֶּׁר קָרַב אֶל הַמִּתְחַנֵּה וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֶל וּמַחֲלֵהוּ, וּמִסִּיִּים הַפְּסוּק וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַף מִיָּדוֹ אֶת הַלַּחַת וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הֶהָר. וַאֲף עַל פִּי

שכבר אמר לו הקב"ה (שם שם ז-ח) לָךְ רָד כִּי שַׁחַת עֲמָךְ עֲמָךְ וּגְר' עֲשׂוּ לָהֶם עֲגֹל מִסִּכָּה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לֹו וּגְר', ואף על פי ששמע כבר את קול הענות, בכל זאת לא שברם עד שראה את העגל והמחולות: ר' חלקיה גָּשֶׁם ר' אַחָא, מִיבֵן שְׁלֵא יְהֵא אָדָם דִּן אֹמְדוּת. כדי ללמד לדורות שלא יהיה הדין דן מאומד ומסברא עד שיראה בעיניו: דְּרַשׁ מֹשֶׁה מִקָּל וַחֲוָרָה. מה ששברם, הוא משום שדרש קל וחומר: מָה אִם פִּסַּח שְׁהֵיא מִצְוָה יְחִידִית נֶאֱמַר בּוּ 'כָּל בֶּן נֹכַר לֹא יֵאכַל בּוּ, הַתּוֹרָה שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת כְּלוּלֹת בָּהּ עַל אַחַת בְּפָה וְכַפָּה. מה אם אכילת קרבן פסח שהיא אחת מתרי"ג המצוות, אמרה התורה כָּל בֶּן נֹכַר לֹא יֵאכַל בּוּ, והיינו מומר שנתנכרו מעשיו לאביו

שבשמים, התורה עצמה שתלויה בלוחות הללו, וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה שאינם כדאים לה: לְפִיכֵךְ וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַף מִיָּדוֹ אֶת הַלַּחַת וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הֶהָר'. חרה אף משה והשליך מידי את הלוחות ושברם שם: תַּנִּי ר' יִשְׁמַעֲאֵל, הַקַּב"ה אָמַר לֹו שִׁישְׁבְּרָם. רבי ישמעאל נחלק, וסבר שלא מחמת הקל

בתמוז ירד משה, ובו כיום שבר את הלוחות: ומיד כשחטאו נאמר 'וַיִּדְבַר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵךְ רָד כִּי שַׁחַת עֲמָךְ וְגו'. וירד מיד, ובאותו היום שבר את הלוחות, כפי שיבואר לקמן: 'וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרַעַה וַיֵּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בְּמִחְנֵהוּ. יהושע לא ידע שחטאו, משום שלא היה כל אותם הימים במחנה, אלא נטה אהלו מתחת להר עד שישוב משה (שמות כד יג), וכששמע מרחוק את העם מריעים וצועקים, סבר שתרועות מלחמה הם:

אָמַר מֹשֶׁה. ליהושע: אָדָם שְׂהוּא עֲתִיד לְהִנְחִיג שְׂרָרָה עַל שְׂשִׁים רִיבּוּא אֵינּוּ יוֹדַע לְהִבְחִין בֵּין קוֹל לְקוֹל. וכי אדם כמוך שעתיד להנהיג את כלל ישראל המונים שישים ריבוא, אינו יודע להבחין בין קול תרועת מלחמה לקול תרועת הוללות ותפלות, בתמיה: 'וַיֵּאמֶר'. משה ליהושע: 'אֵינּוּ קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵינּוּ קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה'. אין קול זה נשמע כקול גיבורים הצועקים נצחון, ולא כקול חלשים שצועקים וי: 'קוֹל עֲנוֹת אֲנָכִי שְׂמַע'. ופירושו:

אָמַר ר' יְהֵא, קוֹל קִילוּס ע"ו. ניגון וזמר שמשחקים בו לפני עבודה זרה: אֲנָכִי שוֹמַע. ר' יוֹדֵן גָּשֶׁם ר' יְהֵא, אֵינּוּ כָּל דוֹר וָדוֹר שְׂאֵינּוּ בּוּ אֹנְקִי אַחַת מִחֲטִיּוֹ שֶׁל עֲגֹל. אין דור שאינו נענש בחטא העגל דבר מועט, כמידת אונקיה אחת שהוא משקל מועט. שנאמר (שמות לב לד) וְכִיּוֹם פָּקְדֵי וּפְקֻדָּתַי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם, כלומר תמיד

מקורות

תוס' ראשונים: ר' חלקיה בשם ר' אחא תורה תמימה שמות לב אות לה, שו"ת אגרות משה אור"ח ח"ג סי' נ ד"ה והא, ביאורי הגר"ח קנייבסקי, ע"פ שמו"ר מו א. וע"ע ס' המפתח: מה אם פסח יפ"מ ע"פ שבת פז א, יבמות סב א, שמו"ר מו א, מדרש תנחומא כי תשא סימן ל, וכן הנוסח בשרידי הירושלמי/רש"י שבת פז א ד"ה בן נכר וד"ה התורה כולה:

כיון שהגיע ע"פ בבלי כח ב ורש"י שם ד"ה בשבעה, ושבת פט א ורש"י שם ד"ה כשעלה, יפ"מ, קה"ע, פנ"מ. ועי' ס' המפתח: וישמע רש"י לפסוק: אדם יפ"מ: אין קול רש"י לפסוק: אמר ר' יסא קול קילוס יפ"מ, תורה תמימה שם אות לד, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: ר' יודן בשם ר' יסא רש"י לפסוק, יפ"מ ע"פ סנהדרין קב א ורש"י שם ד"ה אחד. ועי'

וחומר שברם משה, אלא הקב"ה אמר לו שישברם: **שנאמר** וְאָמַרְתָּ עַל הַלַּחַת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלַּחַת הַרְאִשִּׁים אֲשֶׁר שִׁפְרַתְּ. לאחר שנשתברו הלוחות אמר לו הקב"ה שיפסול שני לוחות אבנים כראשונים

ויעלה שנית להר, ויכתוב הקב"ה עליהם את הדברים אשר היו כתובים בלוחות הראשונים ששברם: וממה שנאמר **'אשר שפרת'**, נדרש אמר לו. הקב"ה למשה: **יפה עשית ששיפרת**. אשר שיברת, כלומר יישר כוחך ששיברת. ומוכח שכבר כששבר הסכימה עמו דעת המקום, שאם לא כן לא היה אומר לו הקב"ה יישר כוחך: הנמ' מביאה כמה דעות כיצד השתברו הלוחות **ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן**. בא לבאר את הפסוק (דברים ט יז) וְאֶתְּפַשׁ בְּשֵׁנֵי הַלַּחַת וְאֶשְׁלַכְמֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֶשְׁבְּרֶם לְעֵינַיִכֶם, שקשה שהרי כבר היו הלוחות בידיו כשירד מן ההר, כפי שנאמר (שם טו) וְאֶפֶן וְאָרַד מִן הַהָר וְהִקֵּר בְּעַרְבָּא שְׁנֵי לוחות הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי, ומה הוצרך שוב לתופשם:

הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה, והיה משה תפוש בַּמַּטְפְּחִים וְהַקַּב"ה בַּמַּטְפְּחִים וּמַטְפְּחִים רִיחַ בְּאֶמְצַע. משה היה תפוש בשני טפחים מהששה, והקב"ה כביכול בשנים, וטפחיים ריח באמצע: **בין שעשו ישראל אותו מעשה**, ביקש הקב"ה לחטפן מידו של משה. כדי שלא יתנם לישראל: ונברה ידו של משה וחטפן ממנו. תפשם משה בכל כוחו, וגברה ידו, והורידם. לכן נאמר וְאֶתְּפַשׁ, שנתאמץ לתופשם בכל כוחו: הוא שֶׁהִתְחַבַּר מִשְׁבָּחוֹ בְּפוּף. בסוף ימי משה,

על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת, אמר לו **יפה עשית ששיברת**. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה, והיה משה תפוש בַּמַּטְפְּחִים, וְהַקַּב"ה בַּמַּטְפְּחִים, וּמַטְפְּחִים רִיחַ באמצע, כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחטפן מידו של משה, וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבחו בסוף ואומר ולכל היד החוקה, **ייא שלמא על ידא דגברת עליה מינאי**. ר' יוחנן בשם ר' יוסה בר אבוי הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן, דכתיב ואתפוש בשני הלוחות. תני בשם ר' נחמיה הכתב עצמו פרח. ר' עזרה בשם ר' יהודה בי ר' סימון הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן, כיון שפרח הכתב כברו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו: ובטל התמיד: ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין

לאחר פטירתו, כשמדבר הכתוב בשבחו: **ואמר** וְלָבַל הַיָּד הַחֻקָּה. כך נאמר (דברים לד יב), וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים, לְכָל הָאֵתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לְעִשׂוֹת בְּאַרְצָן מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֲרָצוֹ, וּלְכָל הַיָּד הַחֻקָּה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָיו כִּל יִשְׂרָאֵל: ונדרש **ייא שלמא על ידא דגברת עליה מינאי**. יהיה שלום ליד הזאת שהתגברה יותר ממני: ר' יוחנן בשם ר' יוסה בר אבוי. בא לבאר באופן אחר מה שנאמר וְאֶתְּפַשׁ: הלוחות היו מבקשין לפרוח, והיה משה תופשן, דכתיב וְאֶתְּפַשׁ בְּשֵׁנֵי הַלַּחַת. הלוחות עצמם היה בהם כוח רוחני, וביקשו לפרוח מידו של משה, ותפסם בכל כוחו: **תני בשם ר' נחמיה**, הִתְחַבַּר עֲצָמוֹ פָּרַח. אחר שתפש משה את הלוחות ולא יכלו לפרוח, פרח הכתב. והיינו הכוח הרוחני שהיה באויר חקיקת האותיות: ר' עזרה בשם ר' יהודה בי ר' סימון. אמר, שלא שברם משה בכונה, אלא: הלוחות היו

משאוי ארבעים סאה. ואין אדם יכול לשאת משא כבד כזה: והכתב היה סובלן. הכוח הרוחני שהיה בכתב היה מעמיד את הלוחות, כדמיון כוח הרוחני שבאדם שמעמידו על רגליו, ולכן היה יכול משה לשאתם: **בין שפרח הכתב**. ולא היה בלוחות כוח המעמיד: **כברו על ידיו של משה**, ונפלו ונשתברו. שנינו במשנתנו ובטל התמיד. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי, בימי מלכות יון. כשצרו האויבים על ירושלים, ולא היו להם כבשים להקריב לקרבן התמיד: היו משלשלין להם שתי

מקורות

היו מבקשין יפ"מ ע"ש: והכתב רבינו בחיי שמות לב טז, דרשות ר"י אבן שועיב פר' תשא ד"ה ויפן, יפ"מ:

תני ר' ישמעאל עיר בנימין שני אות טז: יפה עשית יפ"מ: ר' שמואל יפ"מ ד"ה וחטפן: ר' יוחנן יפ"מ ד"ה וחטפן: הלוחות

תענית פרק רביעי הלכה ה

בימי מלכות הרשעה הזאת. מלכות רומי, שהחריבה את עירנו ושרפה את בית מקדשנו: הוּוּ מְשַׁלְשֵׁלִין לְהֵן שְׁתֵי קופות של זהב, ה"ג והיו מעלין להן שני כבשים. בכל יום: ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב, והעלו להם שני חזירים. לא הספיקו

להגיע למחצית החומה, עד שפגעו החזיר. את ציפורניו בחומה. שכן דרכו כשגוררים אותו נועץ את ציפורניו: וקפץ מארץ ישראל אך רגעים פרוסה. נודעזע מאדמת ארץ ישראל שיעור ארבעים פרסאות: באותה השעה נרמו העוונות וכל התמיד והרב הבית. שנינו במשנתנו והובקעה העיר. כ"ז בתמוז: הגמ' מקשה פתוב 'פתשעה לחדש הבקעה העיר, ואת אמר הכין. כך נאמר, בשנה התפשטית לצדקיהו מלך יהודה בחדש העשירי בא נבוכדנאצר מלך בבל וכל חילו אל ורשלים ויצרו עליה, בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בפתשעה לחדש הבקעה העיר. הרי מפורש שבט' בתמוז הובקעה העיר, ואיך

אמרה משנתנו שבי"ז בתמוז הובקעה: הגמ' מתרצת אמ' ר' תנחום בר חיילאי, קילקול השבונות יש כאן. מחמת הצרות הרבות שהיו אז נתקלקלו להם החשבונות, וטעו וסברו שט' בתמוז הוא, ובאמת היה י"ז בתמוז. והפסוק כתב כפי טעותם, וכפי שמפרש והולך: הגמ' מביאה ראיה שהיה שם קילקול

קופות של זהב. היו הנצורים בעיר משלשלים מעל החומה בכל יום שתי קופות מלאות בדינרי זהב מתרומת הלשכה: והיו מעלין שני כבשים. האויבים הצרים עליהם היו מעלים להם שני כבשים: פעם אחת

שילשלו להם שתי קופות של זהב, והעלו להן שני נדרים. והגדי פסול לקרבן התמיד, כפי שדרשו (ספרי זוטא תחילת פר' פנחס) ממה שנאמר (במדבר כח ד) את הכבש אחד תעשה בכפר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, כבש דוקא ולא גדי: פעם אחת שילשלו באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם, ומצאו שני מלאים בלישבת המלאים. שתמיד היו שם טלאים מבוקרים ממום, כפי ששינונו (ערכי יג.) אין פוחתין משה טלאים המבוקרין בלשכת הטלאים. טלאים הם כבשים: על אותה השעה העיר ר' יהודה בן אבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. במסכת עדיות (פ"ו מ"א) שנינו שרבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים, ואחד מהם הוא על תמיד של שחר שקרב עד ארבע שעות מהיום, ולהוציא מדעת חכמים אשחרו את זמנו ואמרו (ברכות כו. ב): שקרב עד חצות. ועל אותה השעה שמצאו את שני הטלאים העיד רבי יהודה כן, לפי שקודם שמצאום שאלו הכהנים את החכמים שהיו שם עד אימתי יוכלו להקריב, ואמרו להם עד ארבע שעות: ואמ' ר' לוי, אף

משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין שני כבשים, פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להן שני נדרים, באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני מלאים בלישבת המלאים, על אותה השעה העיר ר' יהודה בן אבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. ואמ' ר' לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני נדרים, ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב והעלו להם שני חזירים, לא הספיקו להגיע למחצית החומה עד שנעץ החזיר וקפץ מארץ ישראל ארבעים פרסה, באותה השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית: והובקעה העיר: כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר ואת אמר הכין, אמ' ר' תנחום בר חיילאי קילקול חשבונות יש כאן, הריא היא דכת' ויהי בעשתי

מקורות

לא א, ותוס' מנחות סד ב ד"ה ועל, וגילוי הש"ס ברכות כז א: ואמ' רש"ס שם: היו משלשלין רבינו חננאל כח ב ד"ה בטל, יפ"מ שם, קה"ע, וכן הגירסה בגמ' ברכות שם: ובסוף שילשלו להן רש"י ב"ק פב ב ד"ה נעץ: וקפץ ביאורי הגר"ח קנייבסקי:

גרסאות

(א) ה"ג והיו מעלין להן שני כבשים רבינו חננאל כח ב ד"ה בטל, יפ"מ שם, קה"ע, וכן הגירסה בבבלי ברכות כז, א.

תענית פרק רביעי הלכה ה

חשבונות ומעו והקדימו בשמונה ימים **הַדָּא הֵיא דְרַבְתִּי** 'וְהָיָה כְּעֵשְׂתֵי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַהוּא דְרַב ר' אֵלִי לְאָמַר בֶּן אָדָם יַעַן אֲשֶׁר אָמְרָה צַר עַל יְרוּשָׁלַם הָאֵחָ' כנבואת יחזקאל נאמר, שאמר לו הקב"ה בשנה שנחרב

בית המקדש בחודש אב באחד לחודש, שיתנבא על העיר הרומית צור שיבואו עליה גוים רבים וישחיתו ויחריבו אותה עד היסוד, יען אשר שמחה במפלת ירושלים ובחורבן בית המקדש, ואמרה האח, שהיא קריאת שמחה, שמעתה כל הסוחרים הרבים שהיו באים מכל המקומות לירושלים יבואו אליה, ותתמלא היא מחורבנה של ירושלים: **מָהוּ ה'הָאֵח'**. כפשוטו אינו מובן מהי השמחה ששמחה צור בא' לחודש:

שהרי אין תימר בְּאַחַד בְּאָב. אם תפרש שבְּאַחַד לַחֲדָשׁ שנאמר היינו א' באב: עֲדִיין לֹא נִשְׁרַף. בית המקדש, שהרי בט' בו נשרף: אין תימר בְּאַחַד בְּאֵלוֹל, בְּיוֹם וְלִילָה נִפְקַ בְּלַדְרָה מִן יְרוּשָׁלַם וְאֵתִי לְצוּר. הרי במהלך יום ולילה יכול לצאת שליח מירושלים ולהגיע לצור, וכבר בי"א באב היתה יכולה לומר האח, ומדוע המתניה עד א' באלול: אֵלֶּא קִילְקוֹל הַחֲשׁוֹנוֹת יֵשׁ בָּאָן. על כרחך בְּאַחַד לַחֲדָשׁ שנאמר היינו א' אב, ובאמת ט' באב היה, אלא שנתקלקלו החשבונות וסברו שא' באב הוא. וכמו כן לענין בקיעת העיר שהיה בי"ז בתמוז, נתקלקלו החשבונות וסברו שט' בתמוז הוא: ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש. באו לבאר מפני מה נקט הפסוק כפי טעותם ולא כפי האמת: ר' יוחנן אָמַר, מִשָּׁל לְמַלְךְ שָׁהִיָּה יוֹשֵׁב וּמַחֲשֵׁב חֲשׁוֹנוֹת. היה יושב ומחשב לעצמו חשבונות מאורעות

בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר יי' אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלים האח, מהו האח, אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף, אין תימר באחד באלול, ביום ולילה נפק בלדרה מן ירושלים ואתי לצור, אלא קילקול חשבונות יש כאן. ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנך, ונתקלקלו חשבונותיו, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות, ר' שמעון בן לקיש אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנך, ראש לחשבונות. ר' מנא בעי ניהא נתקלקלו לשעבר דילמא להבא. בין כמאן דאמ' בתשעה לחודש בין כמאן דאמ' בשבעה עשר מה ביניהון, עשרים ואחד יום

ותאריכיהם: בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ נִשְׁבָּה בְּנֶךְ, וְנִתְקַלְקְלוּ הַחֲשׁוֹנוֹתָיו. מרוב צער על השמועה הלא טובה נשתבשו תאריכיו, ובכלל זה תאריך יום שביית בנו: אָמַר. המלך: ייעשה זה ראש לחשבונות. ייעשה חשבון מוטעה זה ראש ועיקר לחשבונות. כדי שיזכור את צערו הגדול שהיה לו כששמע בשורה זו עד כדי שנתקלקלו חשבונותיו: ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, מִשָּׁל לְמַלְךְ שָׁהִיָּה יוֹשֵׁב וּמַחֲשֵׁב חֲשׁוֹנוֹתָיו, בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ נִשְׁבָּה בְּנֶךְ וְנִתְקַלְקְלוּ חֲשׁוֹנוֹתָיו. נזדמן להריגה: אָמַר. המלך: ייעשה זה ראש לחשבונות. ייעשה יום זה שהודיעוני בו שנשבה בני, ראש וראשון לחשבונות. וכמו כן היום שנחרב בו בית המקדש נתכנה בפסוק אָחַד לַחֲדָשׁ, לפי שממנו מתחילים החשבונות. וכיון שנקט ביום החורבן אָחַד לַחֲדָשׁ, נקט גם לענין יום בקיעת העיר תְּשַׁעָה לַחֲדָשׁ, כדי שיהיו ביניהם כ"א ימים, וכפי שיבואר לקמן:

ר' מְנַא בְּעֵי. בא להקשות על מה שאמרנו שנתקלקלו החשבונות וכתב הכתוב חשבון שאינו נכון ככוונה: נִיחָא נִתְקַלְקְלוּ לְשַׁעֲבָר, דִּילְמָא לְחֵבָא. טוב ויפה הוא לומר שכך אירע שנתקלקלו ישראל בחשבונותיהם וטעו והקדימו את התאריך, ברם שיכתוב הפסוק לדורות הבאים טעות זו לאחר שכבר נתבררה האמת, לא מסתבר. ומחמת קושיה זו נחלק רבי מנא, וסבר שבבית ראשון הובקעה העיר בט' בתמוז, ובבית שני בי"ז בתמוז, והפסוק מדבר בבית ראשון, ומשנתנו מדברת בבית שני: בֵּין בְּמָאן דְאָמַר בְּתִשְׁעָה לַחֲדָשׁ. הובקעה העיר. היא שיטת רבי מנא: בֵּין בְּמָאן דְאָמַר בְּשִׁבְעָה עָשָׂר. לחודש הובקעה, ושינה הכתוב לכתוב

מקורות

יפ"מ, קה"ע, עלי תמר: למלך שהיה יושב פירוש א' בקה"ע, משבי"ח: ייעשה יפ"מ, מהר"ל בחי' אגדות ר"ה יח ב ד"ה ט' בתמוז, עלי תמר: ניהא עלי תמר. וביפ"מ וקה"ע ופנ"מ פירשו

מהו האח פנ"מ, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: אין תימר באחד באלול יפ"מ, קה"ע. ועי' פנ"מ: ר' יוחנן יפ"מ, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: באו ואמרו לו יפ"מ, עלי תמר: ייעשה

תענית פרק רביעי הלכה ה

ט' בחודש. היא שיטת ר' תנחום ור' יוחנן ור' שמעון בן לקיש: **מָה בְּיַנְיָהוּן**. כמה ימים היו בין בקיעת העיר לחורבן בית ראשון: **עֶשְׂרִים וְאַחַד יוֹם מִיּוֹם שֶׁהוֹבְקָעָה הָעִיר וְעַד יוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ**. **אָמַר ר' אַבּוּנָה, סִימָנָא**. סימן ורמז לדבר: **מָה**

זכריה האם יתענו בט' באב כאשר היו מתענים בשבעים שנות גלותם (זכריה ז, א), והשיב להם הקב"ה ביד זכריה הנביא, שאין הם צריכים להתענות עוד, אלא אדרבה, יהפכו ימים אלו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

ובדברי נבואתו נתפרשו גם שלשה צומות נוספים, אשר בפירושם נחלקו רבי עקיבה ורבי שמעון בן יוחי: **'צוֹם הַרְבִּיעִי'** זה **שְׁבַעַת עֶשְׂרֵי פְתָמוֹז**. שהוא החודש הרביעי במנין החדשים: **שְׁנַשְׁתַּבְּרוּ הַלְחוּת וּבְמֵל הַתְּמִיד וְהוֹבְקָעָה הָעִיר וְשָׂרַף אֶפְסוֹטָמוֹס אֶת הַתּוֹרָה וְהַעֲמִיד צֶלֶם בְּהִיכָל**. **'צוֹם הַחֲמִישִׁי'** זה **תְּשַׁעַת בָּאָב**. שהוא החודש החמישי במנין החדשים: **שָׁבוּ חָרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה וּבְשַׁנִּיָּה**. **'צוֹם הַשְּׁבִיעִי'** זה **שְׁלֹשָׁה בְּתִשְׂרִי**. שהוא החודש השביעי במנין החדשים: **יוֹם שְׁנַהֲרַג בּו גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקָם**. לאחר חורבן בית ראשון שהגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל, המליך את גדליה בן אחיקם על שארית הפליטה שנשארה בארץ, ובא ישמעאל בן נתניה והרגו, ונתפזרה שארית הפליטה ונכתבה

יוֹם מִיּוֹם שֶׁהוֹבְקָעָה הָעִיר וְעַד יוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **אָמַר ר' אַבּוּנָה סִימָנָא מְקַל שְׂקָד אֲנִי רוּאָה**. בתחילת נבואת ירמיה על החורבן הראה לו הקב"ה מקל שקד, לרמז שממהר ושוקד הקב"ה על דברו לעשותו (ירמיה א יב). ובזה שהמשיל את החורבן למקל שקד, יש רמז לאותם כ"א יום: **מָה הַלּוֹז הָיָה**. עץ השקד הזה: **מִשְׁהוּא מוֹצִיא אֶת נִיצוֹ**. היינו חנטת הפרי: **וְעַד שֶׁהוּא גוֹמֵר אֶת פִּירוֹתָיו, עֶשְׂרִים וְאַחַד יוֹם**. עוברים עשרים ואחד יום: **כָּךְ מִיּוֹם שֶׁהוֹבְקָעָה הָעִיר**. שהוא תחילת החורבן: **וְעַד יוֹם שֶׁחָרַב הַבַּיִת**. שהוא גמר החורבן: **עֶשְׂרִים וְאַחַד יוֹם**. וכל אחד מונה את העשרים ואחד יום כשיטתו: **מֵאֵן דָּאָמַר בְּתִשְׁעָה לְחוֹדֶשׁ**. הובקעה העיר: **בְּאַחַד בָּאָב חָרַב הַבַּיִת**. שכן מט' בתמוז עד א' באב יש עשרים ואחד יום: **מֵאֵן דָּאָמַר בְּשֶׁבַעַת עֶשְׂרִי**. לחודש הובקעה: **בְּתִשְׁעָה בָּאָב חָרַב הַבַּיִת**. שכן מי"ז בתמוז עד

גחלת ישראל שנשארה (מ"ב כה כה), לפיכך תיקנו את יום הריגתו לצום: **'צוֹם הָעֶשְׂרִי'** זה **עֶשְׂרֵה בְּמֵבַת**. שהוא החודש העשירי במנין החדשים: **שָׁבוּ סֶמֶךְ מְלֶךְ בְּבֵל עַל יְרוּשָׁלַם**. בא מלך בבל סביבות ירושלים והטיל עליה מצור: **הָדָא הִיא דְּכַתָּא**. כנבואת יחזקאל: **וַיְהִי דְבַר יְיָ אֵלַי בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הָעֶשְׂרִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר בֶּן אָדָם בְּתָב לָךְ אֶת**

ט' באב יש עשרים ואחד יום: **תְּנִי ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי, ר' עֲקִיבָה רַבִּי הָיָה דוֹרֵשׁ כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי וְגו'.** כך נאמר, כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי ויהי דבר שני שלחו היהודים שנשארו בגולה לשאול את הנביא

מקורות

מהר"ל שם: יום שנהרג בו גדליה ר"ה יח ב, רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ב: שבו סמך רש"י ר"ה יח ב ד"ה סמך:

כל אחד באופן אחר: מה ביניהן טור או"ח סי' תקנא, ועי"ש בפרישה ס"ק ו, פירוש הכותב בעין יעקב אות יד, קה"ע,

שם היום את עצם היום הנה סמך מלך כגל אל ירושלים. בו כיום סמך מלך כבל, אמר הקב"ה ליחזקאל שהיה בגולה, שיכתוב זאת, ויראה לבני הגולה את אשר כתב, שכיום זה שהוא עשרה לחודש העשירי סמך מלך כבל

על ירושלים. ולאחר זמן שיבואו שליחים מירושלים ויאמרו שבעשרה בטבת התחיל המצור, יראו כולם שנבואת אמת היתה בפיהו: ואני אומר, 'צום העשירי' זה חמשה פמבת. אני חולק עליו בפירוש התיבות צום העשירי, ואומר שהכוונה לחמישה בטבת: יום שפאת שמועה לגולה. כיום זה הגיעה השמועה על הכאת העיר ושריפת בית אלהינו לגלות יכניה והעם אשר עמו שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני חורבן הבית, ולא נודעו מהחורבן אלא בחמשה בטבת בשנה שלאחר החורבן: הדיא היא דבת'. ביחזקאל, שהיה בכבל: 'יהי בעשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הובקעה העיר, אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגלויות על השמועה, ר' עקיבה דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון, ואני רואה את דברי מדברי ר' עקיבה: ושרף אפוסטומוס את התורה: איכן שרפה, ר' אחא אמר במעברתא דלוד, ורבנן אמרי במעברתא דטרלוסה: והעמיד צלם בהיכל: אית תניי תני הועמד, מאן דאמר הועמד, צלמו של מנשה, מאן דאמר העמיד, צלמו של אפוסטומוס. מפני מה לא קבעו אותו תענית

בעשור לחודש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך כבל אל ירושלים. ואני אומר צום העשירי זה חמשה בטבת, יום שבאת שמועה לגולה, הדיא היא דכת' ויהי בעשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הובקעה העיר, אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגלויות על השמועה, ר' עקיבה דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון, ואני רואה את דברי מדברי ר' עקיבה: ושרף אפוסטומוס את התורה: איכן שרפה, ר' אחא אמר במעברתא דלוד, ורבנן אמרי במעברתא דטרלוסה: והעמיד צלם בהיכל: אית תניי תני הועמד, מאן דאמר הועמד, צלמו של מנשה, מאן דאמר העמיד, צלמו של אפוסטומוס. מפני מה לא קבעו אותו תענית

העיר. בשנה השתים עשרה לגלות יכניה לבבל, בא פליט מירושלים, וסיפר לבני הגולה שהוכתה העיר, ועשו את יום השמועה לצום ובכי כיום השריפה עצמה: אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגלויות על השמועה. בארץ ישראל מתענים בט' באב, שבו אירע מעשה החורבן, ובגלויות שבחוץ לארץ מתענים בה' טבת, יום ששמעו בו. לפיכך כתב הפסוק את שניהם, אף על פי ששניהם ענין אחד הם: ר' עקיבה דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון, לדרשת רבי עקיבה מונה

הכתוב בראשונה את הפורענות האחרונה, ובאחרונה את הפורענות הראשונה, ושלא כסדר המאורעות. לפי שאת סמיכת מלך כבל היא פורענות שאירעה ראשונה מנה הכתוב באחרונה, ואת בקיעת העיר

שהיתה אחריה מונה הכתוב ראשונה: ואני דורש ראשון ראשון ואחרון אחרון. לדבריי דיברו הכתוב כפי סדר המאורעות, בקיעת העיר, שריפת בית המקדש, הריגת גדליה, ביאת השמועה לגולה: ואני רואה את דברי מדברי ר' עקיבה. רואה אני את דברי מסתברים יותר מדברי רבי עקיבה רבי. לפי שלדברי מדבר הפסוק כסדר המאורעות וגם כסדר חדשי השנה: שנינו במשנתנו ושרף אפוסטומוס את התורה. איכן שרפה, ר' אחא אמר, במעברתא דלוד. בגשר של העיר לוד: ורבנן אמרי, במעברתא דטרלוסה. בגשר של העיר טרלוסה: שנינו במשנתנו והעמיד צלם בהיכל. אית תניי תני הועמד. יש שהיו שונים במשנתנו והועמד צלם

בהיכל: הגמ' מבארת מאן דאמר הועמד, צלמו של מנשה. מי ששנה הועמד, מפרש שדבר בפני עצמו הוא, ומוסב על צלמו של מנשה מלך יהודה שהעמידו בהיכל בזמן בית ראשון: מאן דאמר הועמד, צלמו של אפוסטומוס. מי ששנה העמיד, מפרש על צלמו של אפוסטומוס, והמשך הוא למה ששנינו לעיל ששרף אפוסטומוס את התורה בזמן בית שני, שש שנים קודם שנחרב: הגמ' מקשה מפני מה לא קבעו אותו. את י"ז בתמוז: תענית. תענית לילה ויום, כתשעה באב: הגמ'

מקורות

מאן - מאן שדה יהושע, קה"ע. ועי' בבלי כו ב וברש"י שם ד"ה והועמד, ועי' עלי תמר/ רש"י דניאל ח יד: מפני מה - תענית קה"ע, תורה תמימה ויקרא יח הערה יד, אור שמח

ויהי מצודת דוד לפסוק: ואני אומר רש"י שם ד"ה שמועה. ועי' מנחת חינוך מצוה שא ד"ה אך אני: ויהי בעשתי ר"ה יח ב: ואני דורש רש"י שם ד"ה ראשון: איכן שרפה - ורבנן קה"ע:

תענית פרק רביעי הלכה ה

מתרצת חִיננא אבוי דבר ינמה בשם ר' בְּנִיָּהּ, מפני שלא קיבלו רוב ציבור עליהם. כשקיבלו הציבור עליהם להתענות ביום זה, לא קיבלו על עצמם רוב הציבור להתענות לילה ויום, אלא יום בלבד: תירוץ נוסף אפי' ר' יהושע בן לוי. לתרץ

באופן אחר: כל מה שנעשה בזה חור, וכל מה שנעשה בזה לא חור. הפורענות שאירעה בתשעה באב, שנחרב הבית, חזרה ונשנתה ביום זה בראשונה ובשניה, ואילו הפורענות שאירעה בי"ז בתמוז לא חזרה ונשנתה באותו היום. לפי שסבר ר' יהושע בן לוי כדברי רבי מנא לעיל, שבראשונה הובקעה בט' בתמוז ובשניה בי"ז בתמוז: תירוץ נוסף אמר ר' לוי. לתרץ באופן אחר: בְּתִיב 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם'. כך נאמר, וְשִׁמְרֹתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם

הָאָדָם וְחֵי בָהֶם אָנִי ה'. הרי שמצוות וחוקות ה' מחייבים את האדם, ולא ממיתים אותו: ואין מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר ארבעים יום. אדם השרוי בתענית מתמעט מאור עיניו, ואינו חוזר אליו במלואו אלא לאחר ארבעים יום מתעניתו, ואם יתענה שנית תוך ארבעים יום עלול מאור עיניו להחשיך. לפיכך לא גזרו שתי תעניות לילה ויום בתוך ארבעים יום: שנינו במשנתנו שבמ' כאב ננזר על אבותינו שלא יבנסו לארץ, ומבאר הגמ' מניין שבמ' כאב היה קרא הוא דְּבִתִּיב 'וְחַי בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנַי בְּעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ' וגו'. כך נאמר, וְחַי בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנַי בְּעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הָעֵצָה מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינַי וַיִּשְׁכְּנוּ הָעֵצָה בְּמִדְבַּר פָּאָרָן. הרי שמסעם הראשון מהר סיני היה בכ' באייר של השנה השנית לצאתם ממצרים: וכתב 'ויסעו מהר יי' דרך שלשת ימים'. לאחר שפירש הכתוב את סדר השבטים

לדגליהם ומי נסע ראשונה וכו', חזר הפסוק לכתוב וַיִּסְעוּ מִהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נָסַע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מִנּוּחָה. הרי שחנייתם הראשונה היתה לאחר ג' ימים, דהיינו כ"ב באייר: אנב שהביאה הגמ' פסוק זה, היא מביאה דרשה נוספת ר' זכריה חתניה דר' לוי, לאילין מלייא דמיתפניי מן סיפרא ונפקין לון בכפריי. למה היו ישראל דומים באותה שעה שנסעו מהר ה', לאלו התינוקות שבשעה שגומרים ללמוד בבית ספרם רצים לשחק בכפרים. כך ישראל לאחר שקיבלו את התורה והמצוות בהר סיני נסעו משם בשמחה, אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצוות, ולפיכך כתב וַיִּסְעוּ מִהַר ה' ולא כתב להיכן נסעו, שהיה מחשבתם להסיע עצמם משם מפני שהוא הר

הגמ' חוזרת לבאר מניין שבמ' כאב ננזר על אבותינו שלא יבנסו לארץ בו ביום. בכ"ב באייר, כשבאו למדבר פארן: נתאוו תאוה. כפי שנאמר (במדבר יא ד) וְהֶאֱסַפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הַתְּאוּוֹ תְּאוּוֹה וַיִּשְׁכְּבוּ וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֶאֱכַלְנוּ בָּשָׂר: ואמר להם הקב"ה 'עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם'. הזמינו עצמכם למחר ותאכלו בשר (שם שם יח), ולא יום אחד בלבד תאכלו, ולא יומיים, אלא עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם (שם שם כ). הרי שהתחילו לאכול בשר ממחרת יום הגיעם, דהיינו כ"ג באייר, ואכלו אותו חודש ימים, דהיינו עד כ"ב בסיון שהם עשרים ותשעה ימים כמנין ימי חודשה של לבנה: ובשבעת ימי מרים. בכ"ב בסיון נסעו העם מקברות התאוה ובו ביום באו לחצרות (שם שם לה), ושם המתינו למרים שבעה ימים שהיתה מוסגרת מחמת צרעתה: שנאמר 'ותסגר מרים מחוץ למחנה'. כך נאמר, ותסגר מרים מחוץ למחנה

תענית, חִיננא אבוי דבר ינמה בשם ר' בנייה שלא קיבלו רוב ציבור עליהם. אמ' ר' יהושע בן לוי כל מה שנעשה בזה חור, וכל מה שנעשה בזה לא חור. אמר ר' לוי כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואין מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר ארבעים יום: הדא הוא דכתיב ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש וגו', וכתב ויסעו מהר יי' דרך שלשת ימים, ר' זכריה חתניה דר' לוי לאילין מלייא דמיתפניי מן סיפרא ונפקין לון בכפריי, בו ביום נתאו תאוה, עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם, ובשבעת ימי מרים, ותסגר מרים מחוץ למחנה, ובארבעים יום של מרגלים

מקורות

שדה יהושע, קה"ע, ס' קובץ שם: הדא יפ"מ, קה"ע: ר' זכריה יפ"מ, קה"ע, ע"פ רמב"ן (במדבר י לה): עד רש"י כ טא א ד"ה ואמר כפי שביארו הב"ח שם אות ה:

הל' תעניות פ"ה ה"ו ד"ה בירושלמי, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: חִיננא אבוי דבר ינטה שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ: כל מה קה"ע, ס' קובץ הל' תעניות פ"ה ה"ה/ מתא דירושלים: ואין מאור

שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרְגָלָם. נמצא שנסתיים הסגרה של מרים בכ"ט בסיון: ובארבעים יום של מרגלים. בו ביום נשלחו המרגלים, כפי שנאמר (שם יג א-ב) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְרוּ

אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וּגְו'. והמתינו להם ישראל ארבעים יום עד ששבו: שנאמר וַיֵּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִמָּן אַרְבָּעִים יוֹם וַיָּלֶכּוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וּגְו'. ותמוז של אותה שנה מלא היה, וכו' שלשים יום. הרי יומיים מסיון, כ"ט ול', ועוד שלשים יום מתמוז, ועוד שמונה מאב שהם יחד ארבעים יום. נמצא ששבו המרגלים בח' באב: אֶתוֹן, אֲשֶׁר־בְּחִינּוֹ עֲסִיקוֹן כְּהִלְכוֹת חֵלָה וְעֶרְלָה. באו המרגלים למחנה, ומצאו את ישראל עוסקים בהלכות חלה וערלה, שהן מצוות התלויות בארץ. משום שהתכוונו ישראל להיכנס לארץ מיד, והיו עוסקים בשינון המצוות התלויות בה: אֶמְרוּ לָהֶן. המרגלים

מרגלים, וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן וגו', אתון אישכחינון עסיקין בהלכות חלה וערלה, אמרו להן לארץ אין אתם נכנסין ואתם עסוקין בהלכות חלה וערלה, מיד ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה הוא, אמר להן אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות, חיי עתידין אתם לבכות בכייה של ממש, בכה תבכה בלילה. תני ר' שמעון בן יוחי, כתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו וגו', על שש עריות שאסר להן משה. אמר לון אפילו כן מה חמיתון, אמרון ליה, ארץ אוכלת יושביה היא, כל קיריאי דהוינן עלין תמן הוינן משכחין מתין, אמר להן הקב"ה, בטובה שעשיתי לכם אמרתם ארץ אוכלת יושביה היא, כל קיריאי דהוון עלין בה הוה טב

שנאמר 'בכה תבכה בלילה'. בקינה שקונן ירמיה על חורבן בית המקדש נאמר, והיא בכיה שיש בה ממש. וכך נדרש, מחמת מה שבכיתם באותו הלילה, נגזר עליכם שתוסיפו לבכות לעתיד באותו הלילה. ובאותו

הלילה נשבע הקב"ה למשה שכל האנשים הראים את פכדי וגו' וינסו אתי וגו' ולא שמעו בקולי, אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וגו' (שם שם כא-ג). הרי שבט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ: הנמ' מביאה ראייה לדרשת הפסוק 'בכה תבכה בלילה' תני ר' שמעון בן יוחי. לומר ששתי בכיות של תפלות היו, אחת במעשה המרגלים וכפי שנתבאר, ואחת בבכיות המתאווים: כתיב וישמע משה את העם בכה למשפחתיו וגו'. בבכיות המתאווים שבכו מי יאכלנו בשר נאמר: על שש עריות שאסר להן משה. ממה שהוצרך הפסוק לכתוב שהיו בוכים משפחות

משפחות, שמענו לדרוש כוונה נוספת בבכיותם, שבכו על עסקי המשפחות שאסר להם משה יותר ממה שהיו אסורים קודם מתן תורה מדין בני נח. ומחמת שתי בכיות של תפלות אלו, נגזר עליהם בכייה לדורות: הנמ' חוזרת למעשה המרגלים אמר לון. משה למרגלים: אפילו כן. אפילו כדברייכם, שהאנשים שדרים בארץ עזים מאד הם, ומתגוררים בערים בצורות גדולות מאד, וגם ילידי הענק דרים שם (במדבר יג כח): מה חמיתון. מה ראיתם שם, האם טובה הארץ או רעה: אמרון ליה, ארץ אוכלת יושביה היא. ראינו שאויר הארץ גורם ליושביה למות טרם זמנם: כל קיריאי דהוינן עלין תמן, הוינן משכחין מתין. כל קריה

לישראל: לארץ אין אתם נכנסין, ואתם עסוקין בהלכות חלה וערלה. הלא אין אתם נכנסים לארץ, מפני אנשי המידות והענקים הגיבורים הדרים שם, ובהלכות חלה וערלה אתם עוסקים, בתמיה: מַיִד וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה הַהִיא. היינו ליל ט' באב. ואמרו למשה ולאהרן לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו, ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בתוך וגו' (שם יד א-ג): אמר להן. הקב"ה לישראל: אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות. בכיה של חינוס בלא טעם. שהיה לכם לבטוח בי, לאחר שעשיתי לכם את כל האותות והמופתים: תני. לשון שבועה הוא: עתידין אתם לבכות בכייה של ממש. בלילה זה:

מקורות

פנ"מ: כתיב וישמע ע"ע יומא עה א ורש"י שם ד"ה עריות: תני - על שש פנ"מ ע"פ איכ"ר א כג אפילו - מה יפ"מ, קה"ע, פנ"מ:

ותסגר בבלי כט א: מיד חשבון הסוגיא נתפרש ע"פ הבבלי כט א, קה"ע, פנ"מ במשנה, ביאורי הגרי"ח קנייבסקי, ועיי' יפה מראה, וע"ע יפה עינים שם ד"ה תמוז: בכה תבכה יפ"מ: תני

תענית פרק רביעי הלכה ה

ומקום ישוב שהיינו נכנסים לתוכה לרגל אותה, היינו מוצאים שם מתים, ובני העיר מתעסקים בהליותיהם: **אָמַר לָהֶן הַקַּב"ה**. למרגלים: **בַּטּוֹכָה שְׁעִשִׁיתִי לָכֶם אֲמַרְתֶּם אֶרֶץ אֲבֵלֹת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא**. בדבר שעשיתי לטובתכם אתם מוציאים

טב קרתא מיית, עד דהוון מיטפלין ביה, הוון מייללין קרתא ונפקין לון, ובר נש לא ידע בהון, ולא עוד אלא דאמרתון ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם, ידעין הויתון מה דהוינא עבר לכון באפיהון. אמ' ר' שמעון בן לקיש דיברו דברים כלפי למעלן, כי חזק הוא ממנו, אמרו כביכול לא יכול להון. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא לקול המולה גדולה, לקול המולה הגדולה שאמרתם הצית אש עליה ורעו דליותיו: תני ר' יוסי אומר יום שחרב הבית היה מוצאי שבת, ומוצאי שמיטה, ומשמרתו של יהויריב בתשעה באב, וכן בשני, בזה ובוזה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרין וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יי' אלהינו. ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר

דיבה ואומרין אָרַץ אֲבֵלֹת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא: ומבארת הגמ' מהי הטובה פל קוריין דהוון עלון פה תנה טב קרתא מיית, עד דהוון מיטפלין ביה הוון מייללין קרתא ונפקין לון, ובר נש לא ידע בהון. כל קריה שהיו נכנסים לתוכה היה הגדול שבעיר מת, ועד שהיו בני העיר מתעסקים בקבורתו היו מרגלים את העיר ויוצאים ממנה ולא הרגיש בהם אדם. והיה לכם לתת לב שלטובתכם עשיתי את הדבר, ולא להוציא דיבה: ולא עוד, אלא דאמרתון ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם. לא רעה זו בלבד עשיתם שלא התבוננתם שעשיתי זאת לטובתכם, אלא אף

קרא ה' שָׁמַךְ לְקוֹל הַמוֹלָה גְדוֹלָה הַצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְלִיּוֹתָיו: ונדרש לְקוֹל הַמוֹלָה הַגְדוֹלָה שְׁאֲמַרְתֶּם, 'הַצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְלִיּוֹתָיו'. אמר הקב"ה לירמיה, לך למרגלים ואמור להם, אינכם יודעים מה גרמתם לעצמכם, שמחמת אותו קול המולה ורעש שהרעשתם, ואמרתם פי חזק הוא ממנו, גרמתם שיחרה אף ה' בישראל ויום זה יקבע לבכי על שריפת בית המקדש, וענפי אותו זית, דהיינו שבטיו ומשפחתיו, שבתחילה נתכנו בשם יִית רַעֲנָן יְפֹה פְּרֵי תֶאֱר, יהיו רועים במדבר ארבעים שנה, כפי שנאמר (במדבר יד לג) וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם עַד תֵּם פְּגָרֵיכֶם בְּמִדְבָּר: תני ר' יוסי אומר, יום שחרב הבית היה מוצאי שבת. יום ראשון בשבת: ומוצאי שמיטה. שנה ראשונה שלאחר השמיטה: ומשמרתו של יהויריב בתשעה באב. היה זמנה

לעבוד בכית המקדש באותו שבוע של תשעה באב שבו חרב הבית: וכן בשני. בחורבן בית שני, היה גם כן בתשעה באב שחל ביום ראשון בשבת: פֶּה וּפֶה הָיוּ הַלְוִיִּם עוֹמְדִין עַל הַדּוֹכָן וְנִשְׁבַּע עֲלֵיהֶם אֶת אֹנֶם וּבְרַעְתֶּם יִצְמִיתֶם יִצְמִיתֶם יי' אֱלֹהֵינוּ. בימים שנחרבו בתי המקדשות, הראשון והשני, היו הלויים עומדים על הדוכן ומשוררים את מזמור צ"ד שבתהילים, המסיים בפסוק וְנִשְׁבַּע עֲלֵיהֶם אֶת אֹנֶם וּבְרַעְתֶּם יִצְמִיתֶם יִצְמִיתֶם ה' אֱלֹהֵינוּ. ושיר של יום רביעי הוא, ולקמן נחלקו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש מפני מה לא אמרו שיר של אותו היום: הגמ' מסתפקת ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן, מהו לומר שיר

הוצאתם דיבה לחינם ובשקר, שאמרתם ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם: יָדַעְתָּ תוֹרֹתַי מֶה דִּהְיִנָּה עָבַד לְבוֹן בְּאֶפְיָהוֹן. וכי יודעים הייתם איך הייתי מראה אתכם בעיניהם, בתמיהה. שמה כמלאכים הייתם נראים להם, אלא להוציא דיבה נתכוונתם: אָמַר ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דִּיבְרוּ דְבָרִים בְּלִפְי לְמַעְלָן. המרגלים דיברו דברים כלפי הקב"ה: שאמרו 'כִּי חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ'. אָמְרוּ, כְּבִיבוֹל, לֹא יָכוֹל לָהוֹן. אמרו, כאילו יכול להאמר כן, הקב"ה עצמו אינו יכול לנצחם. וממנו היינו מהקב"ה: ר' לְוִי בְּשֵׁם ר' חֲמַאי פֶּר חֲנִינְא. בא לומר שזהו מה שאמר הקב"ה לירמיה בחזון פורענות חורבן בית המקדש: 'לְקוֹל הַמוֹלָה גְדוֹלָה'. כך נאמר, וַיִּת רַעֲנָן יְפֹה פְּרֵי תֶאֱר

מקורות

כן, וכן כל כביכול שבהש"ס: ר' לוי - לקול ע"פ במדבר"ר שם, יפ"מ, קה"ע, וע"ע עלי תמר: תני ר' יוסי אומר רש"י כט א ד"ה מוצאי: ומוצאי רש"י שם ד"ה מוצאי שביעית: וכן ערכין יב ב:

כל יפ"מ, קה"ע, פני"מ: ולא יפ"מ. וע"ע בספר ולא עוד אלא: ידעין במדבר"ר טז יא, יפ"מ, קה"ע, פני"מ: אמרו רש"י סנהדרין צז א ד"ה כביכול, וכן ברש"י יומא ג ב ד"ה כביכול כתב: כלומר על כרחינו יאמר כן כאילו (אי) אפשר לומר

עתה, ואמרו שיר עם נסכים: אַמ' ליה, מאַחר שאילו נְסָכִים הָיוּ זְמַנּוֹ שֶׁל שִׁיר הָיָה. ר' יוחנן סבר שאף כשמביאים נסכים על קרבן שנקרב כבר, אומרים שיר של יום שעומדים בו. ומשום כך השיב ר' יוחנן לר'

שמעון בן לקיש, אם כדבריוך שהיו שם נסכים, היו הלויים צריכים לומר שיר של אותו יום, דהיינו שיר של יום ראשון, אלא ודאי יש להוכיח שאומרים שיר בלא נסכים, אולם באופן זה אין חייבים לומר שיר של אותו היום, לפי ששיר של יום ביومו הוקבע רק עם נסכים, לפיכך אמרו שיר של יום רביעי: הנמ' מסיקה את טעמי מחלוקתם ר' יוחנן אַמר שִׁירוֹ שֶׁל יוֹם, ר' שְׁמַעוֹן כֵּן לְקִישׁ אַמר שִׁירוֹ שֶׁל אַתְּמוֹל. ר' יוחנן אמר שכשמביאים נסכים לאחר הקרבת הקרבן אומרים שיר של היום שעומדים בו, ור' שמעון בן לקיש אמר שאומרים שיר של

אתמול, דהיינו של יום הקרבת הקרבן: אַמ' ר' לוי. משמרת יהוֹרֵיב שהיא המשמרה הראשונה מעשרים וארבע משמרות כהונה, שהיתה דרה בעיר מירון, היתה מכונה גם בשם משמרת מְסַרְבֵּי, ובא ר' לוי לבאר ולדרוש את השמות הללו: יְהוֹרֵיב, גְּבֵרָה. יְהוֹרֵיב היתה נקראת על שם אדם ששמו יְהוֹרֵיב, שהיה ראש משפחת יְהוֹרֵיב: מִירוֹן, קְרָתָה. מִירוֹן היתה נקראת על שם העיר מירון שהיו דרים בה: מְסַרְבֵּי, מְסַרְבֵּי מִסַּר בֵּיתָא לְשִׁנְאֵיָא. מסרביי נדרש על שם שמסר הקבי"ה ביתו לשונאים כשהגיע זמנה של משמרת יהוֹרֵיב לעבוד בבית המקדש: אַמ' ר' גְּרָבָה. לדרוש את שמות המשמרת בלשון נוטריקון: יְהוֹרֵיב, יָה הֵרִיב עִם בְּנָיו עַל שְׁמָרוֹ וּפְרָבוֹ בוֹ. יְהוֹרֵיב ומִירוֹן ומְסַרְבֵּי הם

בְּלֹא נְסָכִים. בכל יום היו הלויים אומרים בבית המקדש שיר של יום כשנתנסכו נסכי קרבן התמיד בבוקר ובערב (תמיד לג:), ושאל ר' שמעון בן לקיש אם אפשר לומר שיר בלא נסכים: ופושטת הנמ' נִישְׁמַעֲנָה מִן

הדא. נפשוט את הספק מברייתא זו: דְּתַנִּי בְּהַהוּ וְכִּי הָיוּ תְלִימֵי עוֹמְדִין עַל הַדּוֹכָן וְאוֹמְרִים לְיֹשֵׁב עֲלֵיהֶם אֵת אוֹנָם וְגו'. וביום החורבן הרי לא הקריבו את קרבן התמיד, שכבר בטל משבעה עשר בתמוז, וממה שאמרו הלויים שירה, יש להוכיח שאומרים שיר בלא נסכים: ר' אַבְהוֹ אַמר, אֵיתְּפִלְגוּן ר' יוֹחֲנָן וְר' שְׁמַעוֹן בְּן לְקִישׁ. ר' אבבו סבר שלא שאל ר' שמעון בן לקיש את ר' יוחנן והשיב לו כפי שאמרנו, אלא נחלקו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בדבר: ר' יוֹחֲנָן אַמר, אוֹמְרִים שִׁיר בְּלֹא נְסָכִים, ר' שְׁמַעוֹן בְּן לְקִישׁ אַמר, אֵין אוֹמְרִים שִׁיר בְּלֹא נְסָכִים.

התיב ר' יוחנן לר' שְׁמַעוֹן בְּן לְקִישׁ, וְהַתַּנִּי בְּהַהוּ וְכִי הָיוּ תְלִימֵי עוֹמְדִים עַל הַדּוֹכָן וְאוֹמְרִים לְיֹשֵׁב עֲלֵיהֶם אֵת אוֹנָם. הרי שהיו אומרים שיר בלא נסכים: אַמ' ליה ר' שְׁמַעוֹן בְּן לְקִישׁ, מָה אֵת שְׁמַע מִינָה. איזו ראייה יש מברייתא זו. וכך פירושו, בדיעבד אפשר להביא נסכים אפילו זמן מרובה אחר הקרבת הקרבן (מנחות מד:).

וסבר ר' שמעון בן לקיש שכשמביאים את הנסכים לאחר הקרבת הקרבן אומרים עליהם את השיר של יום הקרבת הקרבן. ומשום כך שאל את ר' יוחנן איזו ראייה יש מברייתא זו, אדרבה, ממה שאמרו שיר של יום רביעי ולא של יום ראשון שעמדו בו, יש להוכיח שהקריבו אז נסכים של קרבן שנקרב ביום רביעי שלפני שבעה עשר בתמוז ולא הקריבו את נסכיו עד

לומר שיר בלא נסכים, אמ' ליה נישמעניה מן הדא דתני בזה וכוזה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וגו'. ר' אבבו אמר איתפלגון ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים, ר' שמעון בן לקיש אמר אין אומרים שיר בלא נסכים. התיב ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש והתני בזה וכוזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, אמ' ליה ר' שמעון בן לקיש מה את שמע מינה, אמ' ליה מאחר שאילו נסכים היו זמנו של שיר היה, ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמול: אמ' ר' לוי יהויריב גברה, מירון קרתה, מסרביי מסר בייתא לשנאייא. אמ' ר' ברכיה יהויריב, יה הריב עם

מקורות

עמ' עג בהגה"ה, באר חיים, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי:

ר' יוחנן נתפרשה הסוגיא כפירוש שמחת עולם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב (עמ' לג ע"ב), שו"ת ראשית ביכורים ח"א

תענית פרק רביעי הלכה ה

נוטריקון יה הריב עם בניו, על שמרו בו וסרכו בו: ידענה עמוק צפורים. משמרת ידענה היא המשמרה השניה מעשרים וארבע משמרות כהונה, והיתה נקראת ידענה על שם אדם ששמו ידענה, שהיה ראש משפחת

ידענה, ונקראת גם צפורים על שם עירם ציפורי, וכן היתה מכונה בשם משמרת עמוק, ואף שמות אלו דרש ר' ברכיה בלשון נוטריקון:

ידע יה עצה עמוקה שקבלם, והגלם כציפורין. ידענה ועמוק וציפורים הם נוטריקון ידע יה עצה עמוקה שבליבם, כלומר ידע הקב"ה את סתרי לבבם שאין מחשבותם ליראה את ה', והגלה אותם כציפורים הנודדות ממקום למקום: שנינו במשנתנו ונגלגה ביתר. ר' הנה דרש עשרין וארבעה עיבדין בפלע יי' ולא חמל. רבי היה דורש עשרים וארבעה מאורעות קשים שאירעו בשעת החורבן, הנרמזים בפסוק פלע אדני ולא חמל: ור' יוחנן דרש אשתי. ר' יוחנן היה דורש שישים

מאורעות: ומקשה הנמ' ור' יוחנן יתיר על ר'. וכי ר' יוחנן ידע יותר מרבי, בתמיה. והלא רבי היה סמוך לאחר החורבן, והיה בקי במה שאירע יותר מר' יוחנן שהיה אחר כך: מתרצת הנמ' אלא על ידי דר' הנה סמוך לחרבן בית מוקדשא הנה תמן סבין נהירין, ונהה דרש ואינון ככיי, ומשתתקין וקיימין לון. מה שדרש רבי עשרים וארבעה מאורעות בלבד, הוא משום שהיה סמוך לחורבן בית המקדש, והיו שם זקנים שזכרו את החורבן, וכשדרש רבי במאורעות שאירעו היו אותם הזקנים בוכים כל כך עד שהיו נאלמים מרוב צער ובכי וקמים והולכים להם. לכן הוכרח רבי להפסיק את דרשתו ולסיים בדברי ניהומים: תני אמ' ר' יהודה פי ר'

עם בניו, על שמרו, וסרכו בו. ידעיה עמוק ציפורים, ידע יה, עצה עמוקה שבלבם, והגלם כציפורין: ונלכדה ביתר: ר' הוה דרש עשרין וארבעה עובדין בבילע יי' ולא חמל, ור' יוחנן דרש אשתי. ור' יוחנן יתיר על ר', אלא על ידי דרבי הוה סמיד לחרבן בית מוקדשא, הוה תמן סבין נהירין, והוה דרש ואינון ככיי ומשתתקין וקיימין לון. תני אמ' ר' יהודה כי ר' אלעאי, ברוך רבי היה דורש הקול קול יעקב והידים ידי עשו, קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידיו של עשו בביתר. תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב, ר' עקיבה כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, אמ' ליה ר' יוחנן בן תורתא, עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא. אמ' ר' יוחנן קול אדריינום קיסר הורג

אלעאי, ברוך רבי הנה דורש 'הקול קול יעקב ותנינן ידי עשו, קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידיו של עשו בביתר. קול יעקב, הוא קול צווחה ובכי העולה מיעקב, ממה שעשו לו ידי עשו כשהחריבו את ביתר והרגו את

כל עמה ביסורים, וכפי שיבואר לקמן: תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה רבי הנה דורש 'הנה הוה מיעקב. האמור נבכואת בלעם, ברוך כוכב מיעקב וקם שקט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת, ונהה אדום ירשה ונהה ירשה שעיר אבינו וגו'. שפירושו יקום לישראל גיבור אשר יחד עם שבט גיבורים שיהיו עמו ימחצו ויקרקרו את אויבי ישראל, ויוריש את אדום לישראל: ברוך כוכבא מיעקב. ברוך כוכב רמז הוא על שמעון בן כוזיבא, מנהיג מרד היהודים אשר בביתר שמרדו ברומאים, שקם מזלו ככוכב העובר כחץ, למחוז ולקרקר את האויבים: ר' עקיבה כד הנה חמי בר כוזבא, הנה אמר,

דין הוא מלכא משיחא. כשהיה רואה את בן כוזיבא בימי גבורתו ושלטונו, היה אומר זהו מלך המשיח. לפי שקם מעיר ביתר אשר ביהודה, והחזיר את מלכות יהודה לארץ ישראל מידי הרומאים שהם מזרע עשיו, שהחריבו את בית המקדש ושלטו בארץ כחמישיים שנה: אמ' ליה ר' יוחנן בן תורתא. לרבי עקיבה: עקיבה, יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא. כלומר הרבה שנים אחר מיתתך, שכבר יעלו עשבים בקברך, עדיין לא יבוא משיח בן דוד. לפי שעדיין לא הגיע הזמן: אמ' ר' יוחנן. לדרוש כדרשת רבי יהודה בן רבי אלעאי שהובאה לעיל, שהקל קול יעקב הוא קול צווחה ובכי העולה מיעקב ממה שעשו לו ידי עשיו:

מקורות

קה"ע: ור' יוחנן יתיר יפ"מ, קה"ע, פנ"מ: אלא על ידי יפ"מ, קה"ע/ איכה רבה ב ד: ר' עקיבה יפ"מ: עקיבה יעלו קה"ע:

קול אֲדָרִינִים קִיָּר. קיסר רומי, שהיה מזרעו של עשוי: הורג בְּבִיתֵר שְׁמוֹנִים אֶלֶף רִיבּוּא. שמונה מאות מליון מישראל: אָמֵן ר' יוֹחָנָן, שְׁמוֹנִים אֶלֶף זוּג שֶׁל תּוֹקְעֵי קְרָנוֹת הָיוּ מְקִיפִין אֶת בֵּיתֵר. מאה ושישים אלף מפקדים האוחזים בידם קרן תקיעה

אותנו, אלא הנח את הקרב להתנהל בדרך הטבע. שכל כך היו בוטחים בגבורתם ובכוח זרועם: כפי שנאמר 'חלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו'. פסוק זה אמרו דוד בלשון בתמיה, וכי ברצונך לעזוב אותנו ולא לצאת בצבאותינו, והם

לפקד בקול תקיעתם על חייליהם, היו צרים על העיר ביתר כדי להכניעה: וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה מְמוֹנָה עַל בְּמֵה חַיִּילוֹתָ. כל אחד ממפקדים אלו היה ממונה על הרבה חיילים: וְהָיָה שָׁם בֶּן בּוֹזָהָ. בתוך העיר ביתר היה בן כוזבה האמור לעיל: וְהָיָה לוֹ מֵאֲתִים אֶלֶף מֵשִׁפֵּי אֶצְבָּע. קצוצי אצבע. שבשעה שקיבל חיילים לצבאו היה בוחן את גבורתם ואומץ ליבם אם יקטעו לעצמם אצבע בנשיכת שיניהם: שְׁלַחוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ לוֹ, עַד אֵימְתִי אַתָּה עוֹשֶׂה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעָלֵי מוֹמִין. מחוסרי אבר: אָמַר לָהֶן, וְכִי הֵימָּה אֵיפְשָׁר לְבֹדְקוֹן. אָמְרוּ לוֹ, כָּל מִי שְׁאִינוּ רוֹכֵב עַל סוֹסוֹ וְעוֹקֵר אָרְזוֹ מִן לְבָנוֹן לֹא יִשְׂרָאֵל בְּעָלֵי מוֹמִין. כל מי שאינו יכול לעקור ארז מהלבנון, שהיו ארזים משובחים וחזקים, תוך כדי רכיבה על סוסו, לא יהיה נכתב בגדוד הלוחמים

הורג בביתר שמונים אלף ריבוא. אמ' ר' יוחנן שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות היו מקיפין את ביתר, וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות, והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע, שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין, אמר להן וכי היאך איפשר לבדוק, אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא שלך, והיו לו מאתים אלף כך ומאתים אלף כך, וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר ריבוניה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף, הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו. שלש שנים ומחצה עשה אדריינוס מקוף על ביתר, והוה ר' אלעזר המודעי יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומר רבון העולמים אל תשב בדיון היום אל תשב בדיון היום, בעא אדריינוס מיזל ליה, אמר ליה חד מה מיעבד ומשלים לך מדינתא, עאל ליה מן ביבא דמדינתא, עאל ואשכח ר' אלעזר המודעי קאים מצלי, עבד נפשיה לחיש ליה בנו

ולא לצאת בצבאותינו, והם אמרוהו כפשוטו, כלומר אף אם תזניחנו ולא תצא בצבאותינו אין אנו חוששים: שְׁלֹשׁ שָׁנִים וּמְחָצָה עָשָׂה אֲדָרִינִים מְקוּף עַל בֵּיתֵר. ולא היה יכול לכובשה: וְהָיָה ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי יוֹשֵׁב עַל הַשֶּׁק וְעַל הָאֵפֶר וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם וְאוֹמֵר, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֵל תִּשָּׁב בְּדִין הַיּוֹם אֵל תִּשָּׁב בְּדִין הַיּוֹם. כל אותן השנים היה רבי אלעזר המודעי שהיה דר בביתר, מתענה ולובש שק ואפר ומתפלל ומבקש מהקב"ה שלא ידון את העיר, כדי שלא תצא חייבת בדינה ותיחרב: בְּעָא אֲדָרִינִים מִיזֵל לִיה. רצה אדריינוס ללכת ולחזור למקומו. לפי שנתייאש מלכובשה: אָמַר לִיה חַד בּוֹתֵיי, לֹא תִיזֵל לָךְ, דְּאָנָּא חָמִי מַה מֵיַעבַד וּמְשַׁלִּים לָךְ מְדִינְתָא. אמר לו כותי אחד שונא ישראל מן השומרונים אשר בהר גריזים מבני העמים שהושיבם שם מלך אשור

שלך: וְהָיוּ לוֹ מֵאֲתִים אֶלֶף בְּרַחֲמֵי אֱלֹהִים. מאתיים אלף חיילים שנבדקו בקציצת אצבע, ועוד מאתיים אלף חיילים שנבדקו בעקירת ארז בזמן רכיבה: וְכַד דְּהָיָה נִפְקַד לְקַרְבָּא הָיָה אָמַר, רִיבּוּנִיָּה דְעַלְמָא, לֹא תִסְעוּד וְלֹא תִכְסוּף. כשהיה יוצא לקרב נגד חיל הרומאים היה אומר, ריבונו של עולם, אל תעזור לנו ואל תשחית

כשהגלה את עשרת השבטים מארץ ישראל, אל תלך, ואני אראה מה לעשות כדי למסור בידך את המדינה: עָאֵל לִיה מִן בִּיבָא דְמְדִינְתָא. נכנס אותו הכותי דרך תעלת ביבי השופכים שיצאה מהעיר מתחת החומות: עָאֵל וְאֶשְׁכַּח ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי קָאִים מְצַלֵּי. הלך אצל רבי אלעזר המודעי, ומצאו עומד ומתפלל: עָבַד נִפְשִׁיָה

מקורות

אמר להן וכי יפ"מ, קה"ע, פנ"מ: וכד יפ"מ, קה"ע: הלא יפ"מ ע"פ גיטין נו ב: אמר ר' יוחנן שמונים רשיי גיטין נז א ד"ה קרני: והיה עי' עלי תמר:

תענית פרק רביעי הלכה ה

לְחִישׁ לִיָּהּ כְּגוֹ אֹדְנִיָּה. עשה עצמו כאילו הוא לוחש לו דבר סתר בתוך אוזנו: הַמוֹנִיָּה כְּגוֹ מְדִינָתָא, וְאִיִּתּוּנִיָּה גְבִי בֶן כּוֹזְבָא, אֲמַרְוּן לִיָּהּ, חָמִינָן הָהוּן כְּכֹא מְשַׁתְּעֵי לְחִפְיָיָךְ. ראוהו בני המדינה שלחש באוזנו, תפשוהו והביאוהו אל בן כוזבא,

ואמרו לו ראינו זקן זה מדבר עם דודך רבי אלעזר המודעי: אָמַר לִיָּהּ. בן כוזבא לכותי: מָה אֲמַרְתָּ לִיָּהּ וּמָה אָמַר לָךְ. אָמַר לִיָּהּ, אֲנִי אָמַר לָךְ מְלָכָא קָמַל לִי, וְאִי לֹא אֲנִי אָמַר לָךְ אֶתְּ קָמַל יְתִי. הערים הכותי לדבר באופן שייראו דבריו אמיתיים ונאמנים, ואמר לבן כוזבא, אם אגלה לך מה שדיברנו יהרוג אותי אדריינוס מלכי, שאני מגלה סודותיו, ואם לא אגלה אתה תהרגני: מָה לִי מְלָכָא קָמַל יְתִי וְלֹא אֶתְּ. מוטב לי שאגלה ויהרגני מלכי מאשר שלא אגלה ואתה תהרגני: אָמַר לִיָּהּ. הכותי: אָמַר לִי דְאֲנִי מְשָׁלִים מְדִינָתָא. רבי אלעזר המודעי אמר לי שברצונו להסגיר את המדינה בידי האויב: אֲתָא גְבִי ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי. בא לו בן כוזבא אצל רבי אלעזר המודעי: אָמַר לִיָּהּ, מָה אָמַר לָךְ הָרִין כּוֹתִיָּא. אָמַר לִיָּהּ, לֹא כְּלוּם. לא אמר לי כלום: מָה אֲמַרְתָּ לִיָּהּ. הוסיף בן כוזבא לשאלו, מה אתה

אמרת לו: אָמַי לִיָּהּ, לֹא כְּלוּם. לא אמרתי לו כלום: יְחִיב לִיָּהּ חַד בְּעוּטָא וְקַטְלִיָּהּ. נתמלא בן כוזבא עליו חימה, שסבר שאמת היה הדבר שרצה להסגיר את המדינה בידי האויבים, ונתן לו בעיטה אחת והרגו: מִדְּ יִצְאָת בַּת קוֹל וְאֲמַרְתָּ, 'הוֹ רַעִי הָאֱלִיל עֲזָבִי הַצָּאן

חָרַב עַל זְרוּעוֹ וְעַל עֵין יְמִינוֹ וְרוּעוֹ יְבוּשׁ תִּיבֶשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהָה תִּבְהַח'. פסוק הוא בזכריה, המדבר על מנהיג אויל שאינו הגון ואין בו תועלת, ומפקיר את עמו כצאן לטבח, ועונשו יהיה שתבוא חרב על זרועו ועל עין ימינו, ותיבש זרועו ותכהה

עין ימינו: חָרַבְתָּ אֶת ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי וְרוּעֵן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל וְעֵין יְמִינֵם. שהיה מעמיד את ישראל בתפילתו כגיבור בכוח זרועו, ושהיה כעין ימינם של ישראל באור תורתו: לְפִיכָךְ 'זְרוּעוֹ' שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ. שהרגו: 'יְבוּשׁ תִּיבֶשׁ, וְעֵין יְמִינוֹ כָּהָה תִּבְהַח'. מִדְּ לְכַפְּרָה בִּיתֵר וְנִתְהַרַג בֶּן כּוֹזְבָא. משלא היה עוד מי שיקבש רחמים על ישראל, מיד גברו האויבים ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזבא: אֲתָנוּן מְעִינִין רִישֵׁיהּ גְבִי אֲדַרְיִינוֹס. באו חיילי אדריינוס, ונשאו את ראשו, והביאוהו לאדריינוס: אָמַר לוֹ, מָאָן קָמַל הָרִין. מי הרג את זה: אָמַר לִיָּהּ חַד כּוֹתִיָּא, אֲנִי קַטְלִיתִיהּ. אני הרגתי: אָמַר לִיָּהּ. אדריינוס לכותי: חָמִי לִי פְטוּמִיָּהּ. הראה לי את גופו: חָמִי לִיָּהּ פְטוּמִיָּהּ, אֲשַׁבַּח חֲכִינָה כְּרִיכָה עֲלוֹי. הראה לו את גופו, ומצא נחש כרוך עליו: אָמַר. אדריינוס: אֵילוּלִי אֱלֹהָא דְקַטְלִיָּהּ מָאָן הָהוּן יְכִיל קַטְלִיָּהּ. אם לא שאלהיו הרגו על ידי זה הנחש, מי היה יכול להרגו: וּקְרָא עֲלוֹי 'אִם לֹא כִי צוּרִים מְכָרִים וְי' הַסְּנִיָּרִים'. קרא עליו אדריינוס את הפסוק המדבר על נפילת ישראל לפני שונאיהם בעונותיהם, אֵיכָה יִרְדָּף אֶחָד אֶלְפָּה וּשְׁנַיִם יִנְיִסוּ רַבְּבָהּ אִם לֹא כִי צוּרִים מְכָרִים

כגו אודניה, חמוניה בני מדינתא ואייתוניה גבי בן כוזבא, אמרון ליה חמינן ההן סבא משתעי לחביבך, אמר ליה מה אמרת ליה ומה אמר לך, אמר ליה אנא אמר לך, מלכא קמל לי, ואי לא אנא אמר לך, את קמל יתי, טב לי מלכא קמל יתי ולא את, אמר ליה, אמר לי דאנא משלים מדינתא, אתא גבי ר' אלעזר המודעי אמר ליה מה אמר לך הרין כותיאי, אמר ליה לא כלום, מה אמרת ליה, אמר ליה לא כלום, יהיב ליה חד בעוט וקמליה, מיד יצאת בת קול ואמרה הווי רועי האליל עזובי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה, הרגת את ר' אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינם, לפיכך זרועו של אותו האיש יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה, מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזבא. אתון מעינין רישיה גבי אדריינוס, אמר לון מאן קמל הרין, אמר ליה חד כותיאי אנא קמלתיה, אמר ליה חמי לי פטומייה, חמי ליה פטומייה אשכח חכינה כריכה עלוי, אמר אילולי אלהא דקמליה מאן הוה יכיל קמליה, וקרא עלוי אם לא כי צורם מכרם וי' הסנירים. והווי הורגין

קמליה. אם לא שאלהיו הרגו על ידי זה הנחש, מי היה יכול להרגו: וּקְרָא עֲלוֹי 'אִם לֹא כִי צוּרִים מְכָרִים וְי' הַסְּנִיָּרִים'. קרא עליו אדריינוס את הפסוק המדבר על נפילת ישראל לפני שונאיהם בעונותיהם, אֵיכָה יִרְדָּף אֶחָד אֶלְפָּה וּשְׁנַיִם יִנְיִסוּ רַבְּבָהּ אִם לֹא כִי צוּרִים מְכָרִים

מקורות

הרגת יפ"מ עי"ש, קה"ע: חמי פירוש א' בקה"ע, פני"מ:

וה' הסגירם. שפירושו, לא היו האויבים יכולים לנצח את ישראל וש אחד מהם ירדוף אלף מישראל ושנים יניסו רבבה, אם לא שה' עזבם ומסרם בידי שונאיהם בעונותיהם: והיו הורגין בהם והולכין, עד ששקע הסוס

בדם עד חוטמו. היו הרומאים הורגים ביהודי ביתר, עד שהיו סוסיהם שוקעים בדם עד חטמיהם: והיה הדם מגלגל בלעים משאוי ארבעים סאה, עד שחלק הדם בים ארבעת מיל. היה זרם הדם הולך בכוח ובשטף, עד שהיה מגלגל בדרך הילוכו אפילו סלעים שמשקלם ארבעים סאה, עד שהגיע הדם לים הגדול שבמערב ארץ ישראל, וזרם בתוכו מרחק ארבעה מיל, כדרך זרם הנשפך לים: אם תאמר שהיא קרובה לים, והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל. אם יעלה בדעתך שהיתה ביתר קרובה לים, דע לך שרחוקה היא מן הים מרחק ארבעים מיל: אמרו, שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על אבן אחת. שמונה תשע סאין, ויש אומרים תשע של שלש שלש סאין. תני רבן שמעון בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר, והקמין שבהן אין פחות מחמש מאות תינוקות, והיו אומרים אם באו השונאים עלינו, במכתובים הללו אנו יוצאין עליהן ומנקרים את עיניהם, וכיון שגרמו עונות היו כורכים כל אחד ואחד בספרו ושורפין אותו, ומכולם לא נשתיר אלא אני, וקרא על גרמיה עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. כרם גדול היה לאדריינוס הרשע שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל כמון טיבריא לציפורי, והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים, ולא גזר עליהם שיקברו, עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם שיקברו. אמר רב

הורגין בהם והולכין עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו, והיה הדם מגלגל סלעים משאוי ארבעים סאה עד שהלך הדם בים ארבעת מיל, אם תאמר שהיא קרובה לים, והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל. אמרו שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על אבן אחת, ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע תשע סאין, ויש אומרים תשע של שלש שלש סאין. תני רבן שמעון בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר, והקמין שבהן אין פחות מחמש מאות תינוקות, והיו אומרים אם באו השונאים עלינו, במכתובים הללו אנו יוצאין עליהן ומנקרים את עיניהם, וכיון שגרמו עונות היו כורכים כל אחד ואחד בספרו ושורפין אותו, ומכולם לא נשתיר אלא אני, וקרא על גרמיה עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. כרם גדול היה לאדריינוס הרשע שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל כמון טיבריא לציפורי, והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים, ולא גזר עליהם שיקברו, עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם שיקברו. אמר רב

בביתר, והקמין שבהן אין פחות מחמש מאות תינוקות. והיו אומרים. התינוקות: אם באו השונאים עלינו, במכתובים הללו אנו יוצאין עליהן ומנקרים את עיניהם. בכלי הכתיבה שבידינו אנו מנקרים את עיניהם: וכיון שגרמו עונות. וניצחו

האויבים: היו בורכים כל אחד ואחד בספרו ושורפין אותו. היו האויבים כורכים כל תינוק בספרו, ושורפים אותו יחד עמו. כל ספריהם היו עשויים בגלילה כספר תורה שלנו: ומכולם לא נשתיר אלא אני. וקרא על גרמיה עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. רבן שמעון בן גמליאל קרא על עצמו את הפסוק האמור במגילת איכה, עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. שפירושו עיני מנוולת את פני בדמעה, מפני שנפשי נשארה לבדה מכל בני עירי שהיו עימי בילדותי: כרם גדול היה לאדריינוס הרשע, והיתה מידתו שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל, כמון טיבריא לציפורי. כשיעור המרחק שמתבריה לציפורי: והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים. הקיפו את כרמו בגדר מגופות ההרוגים, בגובה מלא קומת אדם הפושט את ידיו

למעלה, שהוא ארבע אמות. נמצא שיעור ההיקף שבעים ושתים מיל, שהם מאה ארבעים וארבע אלף אמות, בגובה ארבע אמות: ולא נזר עליהם שיקברו. לא הרשה לקברם: עד שעמד מלך אחר. ברומי: ונזר עליהם שיקברו. הרשה לקברם: אמר רב חונת, משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה המצב והמטיב. באותו יום

בקצוצי תפילין שנאספו מן ההרוגים. קצוצי תפילין הם הבתים המרובעים בלא רצועותיהם, כפי שאמרו במסכת סוכה (כו): אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה: ויש אומרים תשע. קופות: של שלש שלש סאין. תני רבן שמעון בן גמליאל אומר, חמש מאות בתי סופרים. בתי ספר שתינוקות של בית רבן לומדים בהם תורה: היו

מקורות

ומצאו רשי' גיטין נח א ד"ה קצוצי: אם באו השונאים קה"ע, וכ"כ בערוך ערך מכתב. ועי' יפ"מ: ומכולם לא

נשתיר רשי' לפסוק: והקיפו פירוש ב' בקה"ע. ועי' יפ"מ ועלי תמר:

תענית פרק רביעי הלכה ה

שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, נתקנה הברכה הרביעית בברכת המזון שאומרים בה המלך הטוב והמטיב לכל: ורמזו את הרבר בלשון הברכה הטוב שלא נקרחו, והמטיב שניתנו לקבורה. הטוב על שכל אותן שנים

מרוכות שהיו סביבות הכרם לא נסרחו, והמטיב על שניתנו לקבורה: קני ר' יוסי אומר, חמשים ושתים שנה עשת ביתר לאחר חרבן בית המקדש. התקיימה ביתר לאחר חורבן בית המקדש ונפילת כל הארץ בידי הרומאים. לפי שלא היתה בה שנאת חנם שבעונה חרבה ירושלים (יומא ט:); ולמה חרבה. על איזה עוון חרבה: על שהדליקה נירות לאחר חורבן בית המקדש. ששמחו במפלת ירושלים והדליקו נרות לאחר חורבן בית המקדש: ולמה הדליקה נירות, משום שהיו בללוטי ירושלים יושבים באמצע העיר: וכך דהוון חמיי פר נש סליק לירושלם. כשהיו רואים אדם בעל נכסים מהעיר ביתר עולה לרגל לירושלים: הוון אמרון ליה, גנין דשמעון עלך דאת בעי מתעבדה

רב חונה משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה. תני ר' יוסי אומר חמשים ושתים שנה עשת ביתר לאחר חרבן בית המקדש, ולמה חרבה, על שהדליקה נירות לאחר חורבן בית המקדש, ולמה הדליקה נירות, שהיו בללוטי ירושלים יושבים באמצע המדינה, וכדו דהוון חמיי בר נש סליק לירושלם הוון אמרון ליה בנין דשמעין עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטם וכולכונטם, והוא אמר לון לית בדעתי, בדיל דשמעין עלך דאת בעי מזבנה אוסייא דילך, והוא אמר לון לית בדעתי, והוה חבריה אמ' ליה מה את בעי מן דין, כתוב ואנא חתם, והוה כתיב וחבריה חתם, והוון משלחין אוניתא לבר בייתה ואמרון ליה אין אתא פלניא מיעול לאוסייא דידיה לא תשבקיניה דהיא זבינה גבן, וכיון דהוה שמע מינהוון כן הוה אמר הלוואי איתבר ריגליה דההוא גברא ולא סלק לירושלם, הדא היא דכתי' צדו צעדינו מלכת ברחובותינו, צדו צעדינו אצדי אורחתיה

שאתה רוצה למכור את אחוזתך, והרי אנו חפצים לקנותה: והוא אומר לון, לית גדעתי. אין בדעתי למוכרה: ונתנה חבריה אמ' ליה, מה את בעי מן דין. היה חבירו של הבללוטי אומר בבללוטי, מה אתה נכנס עמו בדברים לקנות ממנו

את השדה בדמים: כתוב ואנא חתם. כתוב שטר מכירה שאותו האיש מכר לך את אחוזתו, ואני חותם לך כעד: ונתנה חתם. היה הבללוטי כותב וחבירו חותם: ונתון משלחין אוניתא לבר בייתה, ואמרין ליה, אין אתא פלניא מיעול לאוסייא דידיה לא תשבקיניה, דהיא זבינה גבן. היו שולחים את שטר המכירה לבן ביתו של אותו האיש, הממונה על אחוזתו, ואומרים לו אם יבוא פלוני שהיה בעל האחוזת להיכנס לאחוזת, אל תניחנו, מפני שהיא מכורה לנו: וכיון דנתנה שמע מינהוון גן. כיון שהיה שומע בעל האחוזת מה שאומרים אלו הבללוטי: הוה אמר, הלוואי איתבר ריגליה דההוא גברא ולא סלק לירושלם. הלואי והיתה נשברת רגלו של אותו האיש, ולא היה עולה לירושלים, שמחמת עלייה

זו נשדרה שדהו. ועל עצמו אמר כן כתולה קללתו באחרים. ומשום שנשדרו אנשי ביתר מנכסיהם על ידי שרי ומושלי ירושלים, היו שמחים במפלתה: דהא היא דכתי' צדו צעדינו מלכת ברחובותינו. כך נאמר, צדו צעדינו מלכת ברחובותינו קרב קצינו מלאו ימינו פי כא קצינו. וכך פירושו, ארכו האויבים לצעדינו שלא נוכל

ארכונטם וכולכונטם. היו אומרים לו, שמענו עליך שאתה רוצה להיעשות שליט ועשיר. ואמרו כן כדי להיכנס עמו בדברים, ולפתותו שיתן להם את שדהו עבור השררה: והוא אומר לון, לית גדעתי. אין בדעתי להיעשות שליט ועשיר: והיו חוורים ואומרים לו גדיל דשמעון עלך דאת בעי מוכנה אוסייא דילך. שמענו עליך

מקורות

אמר רב חונה משניתנו ע"פ ברכות מח ב: תני ר' יוסי אומר חמשים יפ"מ: הוון אמרון ליה יפ"מ, קה"ע, פנ"מ. ועי' מתא דירושלים, ועי' עלי תמר:

ללכת ברחובותינו, וקרב קיצנו ומלאו ימינו ובא קיצנו. וקשה, שהיה לו לכתוב צדו צַעֲדֵינו אחר פי כָּא קִצֵינו, שהרי מקודם כבשו האויבים את העיר ואחר כך ארבו לצעדיהם: אלא נדרש הפסוק בלשון עתיד 'צדו

צַעֲדֵינו', אֲצִדֵי אֹרְחֵתֶיהָ דִּהְיוּא בִּיְתָא. צדו בלשון ארמית הוא שממה. שהיו אנשי ביתר העשוקים אומרים, הלואי ושוממות יהיו הדרכים המובילות אל הבית ההוא, הוא בית המקדש: וכן 'קרב קִצֵינו', קָרַב קִצֵיהָ דִּהְיוּא בִּיְתָא. הלואי ויקרב קיצו של הבית ההוא, הוא בית המקדש, ושוב לא נצטרך לעלות לרגל: וכן 'מלאו ימינו', מָלֵא יוֹמֵי דִּהְיוּא בִּיְתָא. הלואי וימלאו ימי הבית ההוא, ויבוא היום שיחרב: אוף אינון לָא נַפְקוּן טְבָאוֹת. מחמת עוון זה אף הם לא יצאו בטובה, ונחרבה עירם ונהרגו אנשיה: שנאמר 'שִׁמְחָ לְאִיד לָא יִנְקָה'. השמח לשברון רעהו, אף הוא לא ינקה מעונשו. שהגם שזה הרע לו, אין לו לשמוח במפלתו: שְׂנֵי אַחִים הָווּן

אורחתיה דההוא בייתא, קרב קצינו קרב קיציה דההוא בייתא, מלאו ימינו מלא יומיו דההוא בייתא. אוף אינון לא נפקון טבאות, שמח לאיד לא ינקה. שני אחים הוון בכפר חריבה, והוון רומים אזלין עליהון ומקמלין לון, ואמרין כל סמא דמילתא ניתי כלילא על רישיהון, אמרין מבדקינן אוף חד זמן, מנפקין פגע ביה חד סב אמר לון בריוכוון סעודיכוון, אמר לא יסעיד ולא יסמוך, הלא אתה אלהים זנחתנו. שני ארוים היו בהר המשחה, בתחת אחד מהן היו מוכרין ארבע חנויות טהורות, והאחד היו מוציאין ממנו ארבעים סאה גזולות בכל חודש וחודש, ומהן היו מספיקין קינים לכל ישראל. מור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקוע לקייטא כל ערובת שובא, ולמה חרב, יש אומ' מפני הזנות ויש אומ' שהיו משחקין בכדור. עשרת אלפים עיירות היו בהר המלך

בכפר חריבה. שני אחים גיבורים היו בכפר חריבה: והוון רומים אזלין עליהון, ומקמלין לון. היו הרומאים באים עליהם להילחם, והם היו הורגים בהם: ואמרין, כָּל סָמָא דְּמִילְתָא נִיתִי כְּלִילָא עַל רִישֵׁהוּן. היו הרומאים נואשים מלנצחם, ואומרים שכל רפואת ותקנת הדבר אינה אלא להניח את כתר המלכות בראשם. כלומר אין לנו עצה אלא להיכנע להם: אמרין. הרומאים: מַבְדְּקִינָן אוף חד זמן. נבדוק אותם עוד פעם אחת, ואם ינצחונו ניכנע להם: מַנְפְּקִין, פִּגְעַ בִּיהָ חַד סָב. כשיצאו האחים לקרב ההוא, פגש בהם זקן אחד: אמר לון, בְּרִיּוּכוּן סְעוּדִיכוּן. בוראכם יעזור לכם במלחמתכם: אמר, לָא

יסעיד ולא יסמוך. אמרו האחים, כדרך שהיה אומר בן כוזבא מנהיגם (כמובא לעיל), שלא יעזור לנו ולא ישחית אותנו: כפי שנאמר 'הלא אתה אלהים זנחתנו'. הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו.

ופסוק זה אמרו דוד בלשון בתמיה, וכי ברצונך לעזוב אותנו ולא לצאת בצבאותינו, והם אמרוהו כפשוטו. ובמדרש (איכה רבא ב ג) מסיים, מיד גרמו עונות ונהרגו: שְׂנֵי אַרְיִים הָיוּ בְּהַר הַמִּשְׁחָה. שני עצי ארו גדולים מאד, וענפיהם מתפשטים לצדיהם, היו בהר הזיתים במזרחה של ירושלים: בְּתַחַת אֶחָד מֵהֶן הָיוּ מוֹכְרִין אַרְבַּע חֲנוּיֹת טְהוֹרוֹת. תחת עץ אחד היו ארבע חנויות שמכרו מאכלים ומשקים שנשמרו מקבלת טומאה. ובירושלים היו רבים האוכלים חוליהם בטהרה, נמצא חנויות גדולות היו, ואף על פי כן ארבע חנויות כאלו היו תחת ארו אחד, צא וחשוב כמה גדול היה: וְהָאֶחָד הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ אַרְבָּעִים סָאָה גְזוּלוֹת כָּל חוֹדֶשׁ וְחוֹדֶשׁ. מרוב היונים

המקננים בענפיו הגדולים והמרובים: ומהן היו מספיקין קינים לכל ישראל. מגזולות אלו היו מסתפקים כל ישראל הצריכים להביא תורים ובני יונה למזבח: מור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקוע לקייטא, כָּל עְרוּבַת שׁוּבָא. הר שמעון, שהיה סמוך לירושלים, היה מוציא בכל ערב שבת שלש מאות סלים של פתיית לחם לעניים. גרבין הם כפיפות סלים, מרקוע מלשון חתיכה, קיטייא הם עניים: וְלָמָּה חָרַב. מאחר שהיו עוסקים בגמילות חסדים, למה חרב: יש אומ' מפני הזנות, ויש אומ' שהיו משחקין בכדור. בשבת: עֶשְׂרֵת אַלְפִים עֵירוֹת הָיוּ בְּהַר הַמֶּלֶךְ. מדינה ששמה הר המלך:

מקורות

ואמרין יפ"מ, קה"ע: מבדקינן יפ"מ, קה"ע: אמר - הלא עי' צוינים לעיל: בתחת יפ"מ: טור ערוך ערך גרב (ג) וערך קט (ג).

חונא, אימר היא היתה קטנה שבמשמרות. משמרת אימר היתה הקטנה ביותר מכל משמרות הכהונה: והיא היתה מוציאה שמונים וחמשה אלף פירחי כהונה. מעיר זו היו עולים שמונים וחמשה אלף כהנים צעירים לעבוד

בזמן משמרתם בבית המקדש, מלבד הכהנים המבוגרים יותר: אמר ר' יוחנן, שמונים אלף פירחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה. בעת חורבן הבית הראשון. כפי שיבואר לקמן: ר' יוחנן שאל לר' אחא, איכן הרגו את זכריה. באיזה מקום בבית המקדש הרגו את זכריה הנביא בן יהודע הכהן, שהרגוהו שרי יהודה בבית המקדש כמה שנים קודם חורבן בית ראשון במצות יואש המלך כשהוכיח אותם על שהשתחו ליואש ועשאוהו אלוה (דה"ב כד כ-כב): האם פְּעוֹרַת הַנְּשִׁים או פְּעוֹרַת יִשְׂרָאֵל. משום שבפסוק נאמר (שם) שהרגוהו בְּחֶצֶר בֵּית ה', והיינו באחת העזרות ולא בהיכל: אמר לו, לא פְּעוֹרַת יִשְׂרָאֵל ולא פְּעוֹרַת הַנְּשִׁים, אֶלָּא פְּעוֹרַת הַכְּהֹנִים. בחצר הפנימית במקום המזבח, במקום שרק הכהנים מותרים

להיכנס בו, שם הרגוהו: ולא נהגו בְּדָמוֹ לֹא בְּדָם הָאֵלִיל וְלֹא בְּדָם הַצְּבִי. לא נהגו כבוד בדמו שנשפך על הארץ, ואפילו לא כיסוהו כדם הָאֵלִיל והצבי שצריכים לכסותו: תָּמַן כְּתִיב 'וְשִׁפְףָהוּ אֶת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בְּעֵפָר'. כדם הָאֵלִיל והצבי נאמר שהשחטם צריך לכסות את דמם, כפי שנאמר וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יְצוּר יְצִיד תִּהְיֶה או עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשִׁפְףָהוּ אֶת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בְּעֵפָר: בְּרֵם הַכֹּא כִּי דָמָה בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל צִחִית

בימינו. ר' זעירה בשם רב חונא, אימר היא היתה קטנה שבמשמרות, והיא היתה מוציאה שמונים וחמשה אלף פירחי כהונה. אמר ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה. ר' יודן שאל לר' אחא איכן הרגו את זכריה בעזרת הנשים או בעזרת ישראל, אמר לו לא בעזרת ישראל ולא בעזרת הנשים אלא בעזרת הכהנים, ולא נהגו בדמו לא כדם האיל ולא כדם הצבי, תמן כתיב ושפך את דמו וכסוהו בעפר, ברם הכא כי דמה בתוכה היה על צחית סלע שמתהו, כל כך למה, להעלות חימה ולנקום נקם נתתי את דמה על צחית סלע לבלתי הכסות. שבע עבירות עברו ישראל באותו היום, הרגו כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי, וטימאו את העזרה, ושבת ויום הכיפורים היה, וכיון שעלה נבזראדן לכאן ראה את הדם תוסם, אמר להן מה טיבו של זה, אמרו לו דם פרים וכבשים ואילים שהיינו מקריבין על גבי המזבח, מיד הביא פרים ואילים וכבשים

סֶלַע שְׂמָתָהוּ. כאן לא כיסו את דמו, ונשאר הדם שפוך על רצפת העזרה שנים רבות, כפי שנאמר בתוכחת יחזקאל שהוכיח את ישראל על זאת (יחזקאל כד ו-ח), לְכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים אוֹי עֵיר הַדְּמִים וגו' כִּי דָמָה בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל צִחִית סֶלַע שְׂמָתָהוּ לֹא שְׂפָכְתָהוּ עַל הָאָרֶץ לְכִסּוֹת עָלָיו עֵפָר, לְהַעֲלוֹת חִמָּה לְנִקְמָה לְנִקְמָה נִקְמָה נִקְמָה עַל צִחִית סֶלַע לְבִלְתִּי הַכְּסוֹת. צִחִית סֶלַע הוּא סֶלַע חֶלֶק שְׂאִינוֹ בּוֹלַע: כֹּל כֶּף לֶמְחָה. למה עשה הקב"ה נס זה שישאר הדם על רצפת העזרה כל כך הרבה שנים: לְהַעֲלוֹת חִמָּה וְלִנְקָמָה נִקְמָה נִקְמָה עַל צִחִית סֶלַע לְבִלְתִּי הַכְּסוֹת! כִּדִּי לְהַבִּיא עֲלֵיהֶם חִימָה וְנִקְמָה, וּכְפִי שִׁיבּוֹאֵר לְקַמְן: שִׁבְעַת עֲבִירוֹת עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. שהרגו את זכריה: הָרְגוּ בְּהֵן וְנָבִיא וְדִיָּן וְשֹׁפְכוֹ דָם נָקִי וְטִימְאוּ אֶת הָעֶזְרָה וְשָׁבַת וַיּוֹם הַכִּיּוֹפּוּרִים הָיָה. זכריה היה כהן ונביא ודיין בסנהדרין גדולה, וכל אחד מאלו יש לכבדו בכבוד הראוי לו, והם הרגוהו, ומלבד זאת יש עבירה בשפיכת דם נקי אפילו של אדם פשוט, וטימאו את העזרה

בטומאת מת, ויום שהרגוהו שבת ויום הכיפורים היה, וחיללו את קדושת היום בהריגת הנפש: וְכִיּוֹן שֶׁעָלָה נְבוֹזָרְאָדָן. שר צבא נבוכדנצר מלך בבל: לְכֹאֵן. לירושלים, ונכנס לתוך בית המקדש: רָאָה אֶת הַדָּם תוֹסֵם. רותח. ומאת ה' היתה זאת, כדי שישים אל ליבו ויפרע מהם: אָמַר לָהֶן. לכהנים שהיו שם: מַה מְיֻבָּשׁ שֶׁל זֶה. שאינו נח מרתיחתו: אָמְרוּ לוֹ, דָּם פְּרִים וּכְבָשִׁים וְאִילִים שֶׁהֵינּוּ מְקַרְבִּין עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ. ונשפך כאן.

מקורות

והיא רש"י סוכה מט א ד"ה פרחי: ר' יודן שאל לר' אחא איכן הרגו את זכריה: ולא נהגו איכה רבה פתיחתא כג: ברם רש"י גיטין נו ב ד"ה על צחית וד"ה צחית:

תענית פרק רביעי הלכה ה

שנתייראו לגלות לו האמת: **מִיָּד הֵבִיא פְּרִים וְאֵילִים וְקִבְשִׁים וְשִׁחְטָן עָלָיו.** שרצה לראות אם דם דומה לאותו הדם, ואם גם הוא לא ינוח מרתיחתו: **וְעֵדִיִן הָדָם תּוֹסֵס.** ראה שאינו דומה, שכל הדמים שנשפכו

נחו מרתיחתם והוא עדיין תוסס: **וְכִיִּן שְׁלֹא הוֹדוּ לוֹ, תִּלְיִין בְּגִרְדוֹן.** התחיל לענותם ביסורים כדי שיוודו לו: **אָמְרוּ. הִכְהַנִּים: הוֹאִיל וְהַקְב"ה רוֹצֵה לְתַבּוֹעַ דָּמוֹ מִיָּדֵינוּ.** הואיל ורצון הקב"ה שנגלה כדי לתבוע את דמו מידינו, על כרחינו נגלה: **אָמְרוּ לוֹ, דָּם בְּהֵן וְנִבְיֵא וְדִיִּין הוּא שְׁהִיָּה מִתְנַבֵּא עָלֵינוּ כָּל מַה שְּׂאֵתָה עוֹשֶׂה לָנוּ.** שאם לא נשוב בתשובה תיפול ירושלים בידי האויב וילכו העם בשבי כאשר אתה עושה לנו היום: **וְעַמְדָנוּ עָלָיו וְהִרְגַּנּוּהוּ.** לא קיבלנו את תוכחתו, אלא עמדנו עליו והרגנוהו: **מִיָּד הֵבִיא נְכוּזְרָאָדָן: שְׂמוּנִים אֶלֶף פִּירְחֵי כְּהוֹנָה.** כהנים צעירים: **וְשִׁחְטָן עָלָיו.** על דם זכריה, כדי לפייסו ויפסיק לתסוס: **וְאֵדִיִּין הָדָם תּוֹסֵס.** עדיין היה הדם תוסס: **בְּהֵיא שְׁעֵתָא נָפָה בֵּיהּ. נְכוּזְרָאָדָן בְּדָם: אָמַר לֵיהּ. לָדָם: מַה, אֵת בְּעֵי נֹבֵד כָּל אוֹמְתָךְ עָלֶיךָ. וְכִי בְּרַצוֹנָךְ שֵׁאֲהוּרֹג וְאֵאבֵּד אֶת כָּל אוֹמְתָךְ עֲלֶיךָ כְּדִי שִׁתְּפִיִּס: מִיָּד נִתְּמַלֵּא**

וכבשים ושחטן עליו, ועדיין הדם תוסס, וכיון שלא הודו לו תליין בגרדון, אמרו הואיל והקב"ה רוצה לתבוע דמו מידינו, אמרו לו דם כהן ונביא ודיין הוא, שהיה מתנבא עלינו כל מה שאתה עושה לנו ועמדנו עליו והרגנוהו, מיד הביא שמונים אלף פירחי כהונה ושחטן עליו, ואדיין הדם תוסס, בההיא שעתא נזף ביה, אמר ליה מה את בעי נובד כל אומתך עלך, מיד נתמלא הקב"ה רחמים ואמר, מה אם זה שהוא בשר ודם ואכזרי נתמלא רחמים על בניי, אני שכתוב בי כי אל רחום יי' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך על אחת כמה וכמה, מיד רמו לדם ונבלע במקומו. אמר ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של בית המקדש וכולהם נשרפו, ומכולם לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, שנאמר הלא זה אוד מצל מאש. אמר ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ברחו לתוך חיילותיו של נבוכדנצר והלכו להן אצל ישמעאלים, אמרון לון הבו לן נישתי דאנן צחי, הביאו לפניהן מיני מלוחים ונודות נפוחות אמרון לון אכלון ואתון

ולא אכזרי; ולא ישפח את ברית אבותיך, נמצא שאני קרוב לישראל מצד ברית אבותם ולא זר כנכוזראדן: על אחת כמה וכמה. שצריך אני לרחם עליהם: מיד רמו לדם, ונבלע במקומו. מיד רמו הקב"ה לדם, ונעשה נס

ונבלע הדם ברצפה: **אָמַר ר' יוֹחָנָן, שְׂמוּנִים אֶלֶף פִּירְחֵי כְּהוֹנָה בְּרַחוּ לָהֶם לְתוֹךְ קָלְתוֹתִים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. לְתוֹךְ הַמַּחִילוֹת שִׁתַּחַת הַקִּרְקַע, כְּשֶׁבֵּא נְכוּזְרָאָדָן לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ: וְכֹלְהֶם נִשְׂרְפוּ. כְּשֶׁשָּׂרַף נְכוּזְרָאָדָן אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: וּמְכוּלָם לֹא נִשְׁתִּיר אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, שְׁנֵאמַר 'הֲלֹא זֶה אוֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ. בִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק נֹאמַר, כִּפִּי שְׁנֵאמַר שֶׁם (זכריה ג א) וַיִּרְאֵנִי אֵת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָךְ ה', וּבְפִסּוֹק שֶׁלֹּא חָרִיו נֹאמַר הֲלוֹא זֶה אוֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ, וְאוֹד הוּא חֲתִיכַת עֵץ שֶׁבְּתוֹךְ הָאֵשׁ. וּלְפִי שְׂכוּלָם נִשְׂרְפוּ וְהוּא נִיצַל מִן הָאֵשׁ, נִקְרָא אוֹד מוֹצֵל מֵאֵשׁ: אָמַר ר' יוֹחָנָן, שְׂמוּנִים אֶלֶף פִּירְחֵי כְּהוֹנָה בְּרַחוּ לְתוֹךְ חַיִּילוֹתָיו שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, וְהִלְכוּ לְהֵן אֶצֶל יִשְׁמַעְאֵלִים. הַבְּקִיעוּ אֶת הַמִּצּוֹר שֶׁהִטִּילוּ חַיִּילוֹתָיו שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל סְבִיבוֹת הָעִיר, וְהִלְכוּ לָהֶם אֶצֶל בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל. לְפִי שֶׁסִּבְּרוּ שִׁירַחְמוּ עֲלֵיהֶם**

בעת צרתם, משום שאבותיהם, יצחק וישמעאל, אחים היו: אמרון לון. הכהנים לישמעאלים: הבו לן נישתי, דאנן צחי. הביאו לנו מים לשתות, לפי שצמאים אננו: הביאו לפניהן מיני מלוחים ונודות נפוחות. מיני מאכלים

הקב"ה רחמים ואמר, מה אם זה. נכוזראדן: שהוא בשר ודם, ואכזרי, נתמלא רחמים על בניי, אני שכתוב בי כי אל רחום יי' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך. אני שכתוב בי אל, ולא בשר ודם; רחום,

מקורות

וסנהדרין שם ואיכה רבה שם: שהוא בשר ודם יפ"מ: אמר ר' יוחנן שמונים פנ"מ: אמר ר' יוחנן שמונים וכו' לתוך חיילותיו יפ"מ:

אמרו לו דם פרים לקמן בגמ': מיד הביא פרים - ועדיין ע"פ גיטין שם וסנהדרין צו ב ואיכה רבה ב ד, ופתיחתא שם: וכיון שלא יפ"מ, קה"ע: ושחטן עליו ע"פ גיטין שם

מלוחים הגורמים לצמא, ונודות נפוחים וקשורים מלאים אור: אַמְרוֹן לֹזֶן. הישמעאלים: אַבְלוֹן וְאַתּוֹן שְׁתֵּי. איכלו ואחר כך שְׁתוּ: וְכִיּוֹן דְּהָהוּ חַד מִיְנֵהוּן שְׂרִי וְיָקָא וְיַהֲיִיב לֵיהּ גּוּ פּוּמִיָּה, הָוָה רוּחָא נָפֵק וְהָוָה חֲנֵק לֵיהּ. לאחר שאכלו את

ואתון שתיי, וכיון דהוה חד מינהון שרי ויקא ויהיב ליה גו פומיה, הוה רוחא נפק והוה חנק ליה, הדא הוא דכתיב משא בערב, מטול רב בערבייה, ביער בערב תלינו, מי נתונים ביער הלכנו בערב תלינו, אלא ארחות דדנים, כן ארחונו דבני דודיא עבדון, ישמעאל שצמא לא לקראת צמא התיו מים, ויפקה אלהים את עיניה ותרא באר מים, לא מן טיבותכון אתון לגביכון, כי מפני חרבות נדרו, מפני חרב נטושה, שלא רצו לשמר את שמיטיהם, כמה דאת אמר והשביעית תשממנה ונטשתה, ומפני קשת דרוכה, שלא רצו לשמר שבתותיהם, כמה דאת אמר בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת, ומפני כובד מלחמה, שלא רצו להלחם במלחמתה

המאכלים המלוחים וצמאו מאד, פתח כל אחד את קשרי הנוד ונתן את הנוד בפיו, שסבר שיש בו מים, ויצאה הרוח הדחוסה בנודות ונכנסה לכריסו וחנקתו: הָדָא הוּא דְכָתִיב 'מִשָּׂא בְעָרֵב'. כך נאמר, מִשָּׂא בְעָרֵב בְּעֵצֵר בְּעָרֵב תְּלִינוּ אַרְחוּת דְּדָנִים, לְקָרְאָת צָמָא הֲתִיו מֵים יִשְׁבִּי אַרְצָא תִּימָא בְּלַחְמוֹ קְדָמוּ נְדָד, פִּי מִפְּנֵי תְּרֻבּוֹת נְדָדוּ מִפְּנֵי תְּרֻבּוֹת וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כְּכָד מְלַחְמָה. ונבואה זו נתנבא ישעיה על העתיד לקרות לישראל כשילכו בגלות, שכך יעשו להם הערביים בני ישמעאל, וסופם שיעשו על כך: וכך

נדרשים המקראות מטול רב בערבייה. משא בערב פירושו, משא גדול של פורענות יבוא על בני ערב: 'בְּעֵצֵר בְּעָרֵב תְּלִינוּ', מי נתונים בעצר הלכנו בערב תלינו'. המשך הפסוק בעצר בערב תלינו פירושו, אלו שנתונים ביער הלכנו, כלומר ישראל שהיו תמיד בבית המקדש המכונה יער הלכנו, ילינו בארץ ערב, וזה יהיה כשימלטו היהודים מאויביהם ויסורו אצל הערביים ללון ולאכול ולשתות: ופונה הנביא כלפי הערביים ומוכיח אותם אלא 'אַרְחוּת דְּדָנִים', בְּן אַרְחוּתוֹן דְּבִנֵּי דוֹזְרִיאָא עֲבָדוּן. וכי כך היא ארחות דננים, כלומר וכי כך דרכם של בני דודים לעשות לבני דודיהם: יִשְׁמַעְאֵל שְׁצָמָא, לֹא 'לְקָרְאָת צָמָא הֲתִיו מֵים'. המשך הפסוק לְקָרְאָת צָמָא הֲתִיו מֵים פירושו, ישמעאל אביכם כשהיה במדבר ותמו המים שבחמת וכמעט שמת בצמא ובכתה אמו, וכי לא הובאו לקראתו מים: כפי

שנאמר 'וַיִּפְקֶה אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאָר מַיִם'. וסוף הפסוק וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֵא אֶת הַחֲמַת מַיִם וַתִּשְׁקֶן אֶת הַנְּעָר. וכך היה לכם לעשות לישראל, ותחת זאת הרגתם אותם. וזהו שכתוב בהמשך הפסוק יִשְׁבִּי אַרְצָא תִּימָא בְּלַחְמוֹ קְדָמוּ נְדָד, כלומר

ואתם הישמעאלים היושבים בארץ תימא, קידמתם את הנודדים הבורחים בלחם ומיני מלוחים המצמיאים, והרגתם אותם: לֹא מִן טִיבוֹתְכוֹן אֲתוֹן לְגַבִּיכוֹן, פִּי מִפְּנֵי תְּרֻבּוֹת נְדָדוּ. המשך הפסוק פִּי מִפְּנֵי תְּרֻבּוֹת נְדָדוּ פירושו, לא כדי ליהנות מטובכם באו אליכם, אלא מפני חרבות האויבים ברחו אליכם. והיה לכם לרחם עליהם: 'מִפְּנֵי תְּרֻבּוֹת נְדָדוּ'. שנאמר בהמשך הפסוק, פירושו: שְׁלֹא רְצוּ לְשַׁמֵּר אֶת שְׁמִיטָתָם. סיבת גלותם היא מפני שלא רצו לקיים מצות השמיטה בשנה השביעית: כְּמָה דְּאֵת אֲמַר

'וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמַטְמֵנָה וְנִמְשַׁתָּה'. מצאנו לשון נטישה לענין שמיטה, שבשמיטה נאמר וְנִמְשַׁתָּה, ובעוון שמיטה ישראל גולים: 'מִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה'. שנאמר בהמשך הפסוק, פירושו: מפני שלא רצו לשמר שבתותיהם. אלא דרכו את גיתותיהם בשבת, גלו מארצם: כְּמָה דְּאֵת אֲמַר 'בְּיָמֵם הִקְפָּה רְאִיתִי בִיהוּדָה דְּרָכִים גִּתוֹת בְּשַׁבָּת'. פסוק זה נאמר לאחר ששבו מגלותם, שראה נחמיה שעדיין הם מחללים את השבת כאשר הורגלו קודם גלותם, כפי שנאמר שם (נחמיה יג יז-יח) וְאֶרְיָכָה אֶת חֲרִי הַהוּדָה וְאִמְרָה לָהֶם מָה הַדְּבָר הַרְעָה הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹשִׂים וּמְחַלְלִים אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, הֲלֹא כֹה עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם וַיָּבֵא אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ אֶת כָּל הַרְעָה הַזֹּאת וְעַל הַעֵיר הַזֹּאת וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חֲרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת: 'מִפְּנֵי כְּכָד מְלַחְמָה'. שנאמר בהמשך הפסוק, פירושו: שְׁלֹא רְצוּ לְהִלָּחֵם בְּמִלְחַמְתָּה שְׁלַ תוֹרָה. התנהגו בכבודות

מקורות

יפ"מ, קה"ע: מפני - כמה וכי והשביעית יפ"מ/ אבות פ"ה מ"ט:

מטול קה"ע, פנ"מ. ועיי' רש"י תחילת ספר מלאכי: ביער יפ"מ, קה"ע: אלא יפ"מ: ישמעאל - ויפקה רש"י ישעיה כא יד: לא

תענית פרק רביעי הלכה ה

ועצלות במצוה הצריכה זריזות וגבורה, וזו היא לפלול התלמידים הנושאים ונותנים בתורה ומחדדים זה את זה בהלכה: **בְּמַת דָּאֵת אָמַר 'עַל כֵּן יֵאָמֵר בְּסֵפֶר מִלְחַמַּת יו"ל'.** תורה נקראת מלחמה, כפי שנאמר על כן יאמר בְּסֵפֶר מִלְחַמַּת ה' אֵת וְהָב כְּסוּפָה וגו', וכפי שדרשו במסכת קידושין (ל:) מלחמה שעל ידי ספר, אהבה יש בסופה: **אָמַר ר' יוחנן, מְנַבֵּת וְעַד אַנְטִיפְרִים שְׂשִׁים רִיבּוּא עֵירוֹת הָיוּ.** מהעיר גְּבַת שבדרום ארץ יהודה, ועד העיר אנטיפריס שבצפון ארץ יהודה בגבול הגליל, היו שש מאות אלף עיירות: **הַקְּמִנָּה שְׂפָתָן הִיא הֵימָּה בֵּית שְׁמֶשׁ.** העיר הקטנה שבהן, היתה בית שמש, והיו אוכלוסיה רבים מאד: **דְּכָתִיב כֹּה וַיֵּן בְּאַנְשֵׁי בֵּית שְׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֵרוֹן יו"ל וגו'.** כשהשיבו פלשתים לישראל את ארון ה' שלקחו בשבי, ושלחוהו משדה פלשתים על גבי עגלה רתומה לשתי פרות,

נועץ בשדות העיר בית שמש חמישים אלף קנים, כמספר ההרוגים שהיו שם, אין המקום מכיל אותם: **אָמַר ר' חֲנִינְיָהּ.** לבאר טעם הדבר: **קִפְצָה לָּהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.** משגלו ישראל מארצם, נתכווצה הארץ, כעור הצבי אשר אחר הפשטו מתכווץ ושוב אי אפשר לחזור ולכסותו בו: **אָמַר ר' יְעֲרִיָּהּ, בּוֹא וְרֵאֵה מַה הִצִּיפָה הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.** כמה עז כוחה של ארץ ישראל: **שְׁהִיא עוֹשֶׂה פִּירוֹת.** אף לאחר שגלו ישראל ונגזר עליה שגפרית ומלח ושריפה תהיה כל הארץ ולא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב (דברים כט כב): **הַנִּמְ' מִקְּשָׁה מִסְּנֵי מָה הִיא עוֹשֶׂה פִּירוֹת.** וכי אין באמת יכולה היא לעשות פיירות, אחר שגפרית ומלח כל ארצה: **הַנִּמְ' מִתְרַצֵּת תְּרִין אֲמוּרִין.** נחלקו בדבר: **חַד אָמַר, מִסְּנֵי שְׁמוֹנְבְּלִין אוֹתָהּ.** והגזירה היתה שלא תצמיח בלא זיבול: **וְחֲוָנָה אָמַר, מִסְּנֵי שְׁהוֹפְכִין אֵת עֲפָרָהּ.**

במלחמתה של תורה, כמה דאת אמר על כן יאמר בספר מלחמת יו"ל. אמר ר' יוחנן מגבת ועד אנטיפריס ששים ריבוא עיירות היו, הקטנה שבהן היא היתה בית שמש, דכתיב בה ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון יו"ל וגו', ואילו מרוח אחת היו, (ב) אין את מבצע לה קניי לא נסייה, אמר ר' חנינה קפצה לה ארץ ישראל. אמר ר' זעירה בוא וראה מה הציפה היא ארץ ישראל שהיא עושה פיירות, מפני מה היא עושה פיירות, תרין אמורין, חד אמר מפני שמוזבלין אותה, וחורנה אמר מפני שהופכין את עפרה. עובדא הוה בחד דהוה קאים זרע בהדא בקעת ארבל, וכבש ידיה ונפק עפרה יקידא ואוקיד זרעא. תני ר' יוסי אומר חמישים ושתים שנה לא נראה עוף טם בארץ ישראל, מה טעמא, מעוף השמים

הלכו הפרות לבית שמש שהיתה העיר הקרובה ביותר שגרו בה ישראל, ועצרו באחת מהשדות שבדרום העיר, ולפי שלא נהגו הקוצרים שהיו באותם שדות כבוד בארון, חרה בהם אף ה' והרג בהם שבעים זקנים וחמישים אלף איש, כפי שנאמר (ש"א ו יט) **וַיֵּן בְּאַנְשֵׁי בֵּית שְׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֵרוֹן ה' וַיֵּן בְּעַם שְׂבָעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וגו'.** ואילו מרות אחת היו. כל אלו האנשים שראו את הארון ונענשו ומתו, קוצרי חיטים בצד אחד של העיר היו, וראה כמה רבים היו. צא וחשוב כמה מרובים היו אנשי העיר כולה: **ה"ג וַבְּדִין אֵין אֵת מְבַצֵּעַ לָּהּ קִנְיִי לָא נִסְיִיה.** עכשיו אפילו אם אתה

מלמטה למעלה, ממקום עמוק שלא נכנס בו הגפרית והמלח שלמעלה: **עוֹבְדָא הָוָה בְּחַד דִּהְוָה קָאִים זָרַע בְּהָדָא בְּקַעַת אַרְבֵּל, וּכְבֵּשׁ יְדִיה, וַיִּפֶּק עֲפָרָה יְקִידָא וַאֲוִקִיד זָרְעָא.** מעשה היה באחד שהיה עומד וזרע בבקעת ארבל, והכניס את ידו לקרקע, ונגע בעפר שלמטה, ויצאה אש מעפר הגפרית והשריפה ההיא, ושרפה את הזרע: **תְּנִי ר' יוֹסִי אוֹמַר, חֲמִיִּשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לֹא נִרְאָה עוֹף טָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.** משגלו ישראל בימי צדקיהו כשחרבה ירושלים, עד שנפקדו בימי כורש ועלו מהם לייסד את הבית כפי שאמרו במסכת מגילה (יא:), **עברו חמישים ושתים שנה, ובכל אותן**

מקורות

כמה וכו' על כן יפ"מ ע"פ קידושין שם ורש"י שם ד"ה את: רבה שם: קפצה יפ"מ, פנ"מ: שהיא עושה פיירות יפ"מ, קה"ע, עלי תמר: חד ביאורי הגר"ח קנייבסקי: וחורנא יפ"מ, קה"ע, דכתיב ת"י ורש"י לפסוק: ה"ג וכדון יפ"מ וקה"ע ע"פ איכה

גרסאות

(ב) ה"ג וַבְּדִין אֵין אֵת מְבַצֵּעַ לָּהּ קִנְיִי. יפ"מ וקה"ע ע"פ איכה רבה ב ד.

השנים לא נראה עוף פורח בארץ ישראל, לפי שכולם גלו עימם בבבל: **מָה מַעֲמָא**. מניין: שנאמר 'מעוף השמים ועד בהמה נדרו הלכו'. בקינת ירמיה על החורבן נאמר, על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה

כי נצתו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדרו הלכו. ובמסכת שבת (קמה:) אמרו שבהמה בגימטריא חמישים ושנים, כלומר עד שעברו כמנין שנות בהמה נדרו, ואחר כך חזרו: **אָמַר ר' חנינא**, קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל, נטעו תמרים בבבל. ארבעים שנה קודם שגלו ישראל לבבל, נתן הקב"ה בלב הבבליים לטעת עצי דקלים לרוב, כדי שכשיגלו ישראל לשם יהיו העצים גדולים כבר ונותנים פירות הרבה: על ידי שיהיו להוטים אחר מתיקה, שהיא מרגלת את הלשון לעסוק בדברי תורה. ורצה הקב"ה שיהיו התמרים המתוקים מצויים בשפע ובזול ויוכלו בני ישראל לעסוק בתורה: **אָמַר ר' חנינא** בריה דר' אבהו, שבע מאות מיני דגים

השמים ועד בהמה נדרו הלכו. אמר ר' חנינא קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל נטעו תמרים בבבל, על ידי שיהיו להוטים אחר מתיקה שהיא מרגלת את הלשון לתורה. אמר ר' חנינא בריה דר' אבהו שבע מאות מיני דגים טהורים, ושמונה מאות מיני חגבים טהורים, ולעוף אין מספר, כולחם גלו עם ישראל לבבל, וכשחזרו כולחם חזרו עמם, חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. ודגים היאך גלו, ר' חונא בר יוסף אמר דרך התהום גלו ודרך התהום חזרו. אמר ר' יוחנן מי שהיא רואה במפלתה של תדמור, שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובחרבן הבית השני, בחרבן הראשון העמידה שמונים אלף קשטים, ובחרבן השני העמידה שמונת אלפים קשטים. בחרבן בית ראשון ומחריבי בית שני: בחרבן הראשון העמידה שמונים אלף קשטים, ובחרבן השני העמידה שמונת אלפים קשטים. בחרבן בית ראשון העמידו התדמוריים לעזרת הבבליים שמונים אלף חיילים מלומדי יריה בקשת, ובחרבן בית שני העמידו לעזרת הרומאים שמונת אלפים חיילים מלומדי יריה בקשת: שנינו כמשנתנו ונתרשה העיר. תרש רופוס שחיק עצמות את החיבל. טורגוטרופוס

טהורים ושמונה מאות מיני חגבים טהורים ולעוף אין מספר, בולחם גלו עם ישראל לבבל. כדי שיהיו מצויים להם לאכול מהם, ויוכלו לעסוק בתורה בלא טיודות פרנסה: ובשחרו, בולחם נדרו עמם, חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. שלא חזר: ודגים היאך גלו. איך הצליחו כולם להגיע עד בבל, והרי לא כל הימים והנהרות מחוברים למימי בבל: ר' חונא בר יוסף אמר, דרך התהום גלו

ודרך התהום נדרו. לפי שמימי הימים והנהרות מחוברים במחילות שבתהומות, וירדו הדגים במחילות אלו עד לבבל, וחזרו דרך שם: **אָמַר ר' יוחנן**, אשרי מי שהיא רואה במפלתה של תדמור. אשרי מי שיראה לעתיד במפלתה של העיר תדמור, שהיו רשעים גדולים והתעברו על ריב לא להם וכפי שיבואר לקמן. ונאמר (תהלים נח יא)

ישמח צדיק כי חזה נקם פְּעָמָיו יִרְחֹץ בַּדָּם הַרְשָׁע, הרי ששמחה היא לראות במפלת האויב: שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובחרבן הבית השני. נשתתפה עם האויבים מחריבי בית ראשון ומחריבי בית שני: בחרבן הראשון העמידה שמונים אלף קשטים, ובחרבן השני העמידה שמונת אלפים קשטים. בחרבן בית ראשון העמידו התדמוריים לעזרת הבבליים שמונים אלף חיילים מלומדי יריה בקשת, ובחרבן בית שני העמידו לעזרת הרומאים שמונת אלפים חיילים מלומדי יריה בקשת: שנינו כמשנתנו ונתרשה העיר. תרש רופוס שחיק עצמות את החיבל. טורגוטרופוס

הרשע, ממלכי אדום, חרש את ההיכל לאחר חורבן בית שני. ואגב שהזכירה הגמ' את שמו של הרשע, מקללתו שישתחקו עצמותיו, כפי שנאמר (משלי יז) ושם רשעים ירקב: הלכה ו מתני' משנכנס אב למעטין בשמחה. בגמ' יבואר: שבת שקל תשעה באב להיות בתוכה, אסורין מלספר ומלכבס. שבוע שחל בו תשעה באב, אסור להסתפר ולכבס בגדים עד התענית. ולאחר

מקורות

פנ"מ: חמישים רש"י שבת קמה ב ד"ה נ"ב/ פירוש ב' ביפ"מ: מעוף וכן הוא באיכה רבה פתיחתא לד/ רש"י שם ד"ה וכול: קכד על כעין זה בפסחים פז ב ע"ש: אמר ר' חנינא ד, פנ"מ:

תענית פרק רביעי הלכה ו

התענית נחלקו בגמ' אם מותר: ובחמישי מותרין, מפני כבוד השבת. אם חל תשעה באב להיות בערב שבת, מותר לכבד ולספר ביום חמישי מפני כבוד השבת: ערב תשעה באב. אחר חצות, כשאוכל סעודה

המפסקת: לא יאכל אדם שני תבשילין. כגון דג המטוגן בביצה, וכל שכן שני תבשילים שונים: וכן לא יאכל בשר. בסעודה זאת, אפילו אם הוא התבשיל היחיד שאוכל: ולא ישקה יין. רבן שמעון בן גמליאל אומר, ישנה. מותר בכשר ויין, ובלבד שישנה מהרגלו, דהיינו שיאכל או ישתה פחות מכפי שרגיל כל השנה: ר' יהודה מחייב בקפיית המיטה. להפוך את המיטה על פניה בשעת הסעודה המפסקת, ולשבת עליה כשהיא הפוכה כדרך האבלים: ולא הודו לו חכמים. אלא דיו שיושב על הארץ: גמ' לעיל (פ"א ה"ח) שנינו, שכשעברו כל התעניות שהתענו על

הנשמים ולא נענו, ממעטים בבנין ובשמחה. הנמ' מכארת הדא דאת אמר בבנין של שמחה. מה ששנינו שממעטים בבנין, היינו בבנין הצריך לשמחה, כגון בית חתנות לבנו או שעושה ציור וכיור בביתו: אכל אם היה פותלו. היינו כותל בנין העשוי לשמחה: גוהה. כמו גוחן, דהיינו נוטה ליפול: סותרו ובונהו. מותר לסותרו ולחזור ולבנותו, מפני הסכנה: אמר שמואל. בא לחלוק על דברי רבי יהושע בן לוי: בכותלא דנגני

ביה. דוקא כותל ביתו שישן בו, אם נוטה ליפול סותרו ובונהו. אבל בבנין של שמחה אפילו אם היה כותלו גוהה אסור לחזור ולבנותו: ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי, ר' אחא בשם ר' יעקב בר אידי, אסור לארס אשה בערב שבת. וכפי שיבואר

לקמן. ומשום שמשנתנו עוסקת בענין מיעוט באירוסים, נקטה דין זה כאן: תרא דאת אמר. שאסור לארס בערב שבת: שלא לעשות סעודת אירוסין. דוקא כשעושה סעודה אסור. משום שאסור לקבוע סעודה בערב שבת, כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון, וכדי שיהיה לו פנאי להכין צרכי שבת: הא לארס. בלא סעודה: יארס. בערב שבת: שמואל אמר, אפילו בתשעה באב יארס. בלא סעודה: כדי שלא יקדמנו אחר. שמה אם ימתין, ישתדך עימה אחר: מקשה הנמ' מחלפה שיטתיה דשמואל. מוחלפת היא שיטתו של שמואל, וסותרים דבריו אלו את אלו: תמן הוא אמר אלהים מושיב יחידים ביתה. בדרש שמואל מהפסוק אלהים מושיב יחידים ביתה, שהקב"ה נוטל אדם יחיד ואשה יחידה ומזווגם יחד ומיישב מהם בית, הרי שהקב"ה בעצמו מזווג זיווגים: וכן דרש שמואל מהפסוק במאוננים לעלות המה מהבל יחד. שהקב"ה שוקל את האיש והאשה כבמאוננים כשהם עדיין הבל, דהיינו לפני שנוצרה צורת הוולד,

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין, רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה. ר' יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים: גמ' אמר ר' יהושע בן לוי הדא דאת אמר בבנין של שמחה, אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו, אמר שמואל בכותלא דנגני ביה. ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי, ר' אחא בשם ר' יעקב בר אידי אסור לארס אשה בערב שבת, הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין, הא לארס יארס. שמואל אמר אפילו בתשעה באב יארס, שלא יקדמנו אחר. מחלפה שיטתיה דשמואל, תמן הוא אמר אלהים מושיב יחידים ביתה, במאוננים לעלות המה מהבל יחד

מקורות

ב"ח אור"ח סי' תקנא אות ג ד"ה ומ"ש/ אבל כותל שאינו של שמחה אפילו לכתחילה בונהו: כותלא טור אור"ח שם, ביאור הגר"א שם ס"א ד"ה או, קה"ע, פנ"מ שם, קרן אורה יד ב ד"ה ובבנין, חי' הרמ"ש: שלא שלטי הגבורים שבת מד א (מדפי הר"ף), קה"ע ופני"מ ומראה"פ כתובות פ"א ה"א. ועי' כתובות ה א, ורמב"ם הל' שבת פ"ל ה"ד והשגות הראב"ד שם, ושור"ע אור"ח סי' רמט ס"ב וט"ז ומג"א שם: הא לארס - יארס קה"ע, פנ"מ תמן רש"י סוטה ב א ד"ה מושיב:

מתני' ובחמישי רש"י כו ב ד"ה בחמישי: ערב גמ': לא יאכל אדם רש"י שם ד"ה שני. עי"ש ועי' מסורת הש"ס בגמ' שם: ולא ישתה יין גמ': ר' יהודה - ולא הודו עי' - ביאורים - בסוף ההלכה: גמ' הדא תוס' ראשונים עי"ש/ רש"י יד ב ד"ה ה"ג תנא וד"ה ותנא, המאורות יד ב ד"ה תניא, ב"ח שם ס"ד, קה"ע/ עי' תוס' ראשונים: אבל רא"ש פ"א סי' כא, טור אור"ח סי' תקנא, בית יוסף שם אות ב וסי' תקעה אות ז ד"ה ומ"ש רבינו, קה"ע, פנ"מ לעיל פ"ק ה"ח: גוהה ערוך ערך גה, רא"ש פ"ק דמו"ק: סותרו

אור תענית פרק רביעי הלכה ו שמחה כה

ומזווגם יחד. הרי שהקב"ה בעצמו מזווג זיווגים: וְכָא הוּא אָמַר הַכֵּין. שחוששים שמא יקדמנו אחר. ואיך שייך שיקדמנו אחר וישנה את גזירת הקב"ה: מתרצת הגמ' אֵלָא שְׁלֵא יִקְדָּמֵנו אַחַר בְּתַפִּילָה. שלא יקדמנו

שואמר שמואל, היינו שלא יקדמנו בתפילה. שאם ימתין, שמא בתוך כך יתפלל חברו לזכות בזיווג זה, שהתפילה יכולה לשנות את הגזירה, ויוכל חברו לזכות בזיווג שהיה מוכן בעבורו: ומסיימת הגמ' אֵפִילוּ בֵּן לֹא קְיָיְמָה. אף על פי שאפשר לזכות בזיווג חברו על ידי תפילה, מכל מקום אין זיווגם מתקיים, אלא מת אחד מהם או מתגרשים: שנינו במשנתנו שאסור לכבס בשבוע שחל בו תשעה באב. הגמ' מבארת אָמַי ר' יוֹנָה, הָדָא דְאֵתְ אָמַר מְרוּחַ וּמְלָבוּשׁ. לא אסרה משנתנו לכבס אלא כשמכבס על מנת ללבוש באותו שבוע: כָּרַם מְרוּחַ וּמְתַקְנָה. לכבס

כדי שיהיה מתוקן לו לאחר תשעה באב: כֵּן אֲנִי אָמְרִים הָרִין קָצְרָה אָסִיר לִיה מִיעֵבֵד עִיבְדִּיתִיה. וכי אנו אומרים שהכובס הזה שמכבס בגדים אסור לו לעבוד עבודתו בשבוע שחל בו תשעה באב, בתמיה. הרי ודאי שמותר לו לכבס. ועל כרחק שאין האיסור במלאכת הכביסה אלא בלבישת בגדים מכובסים: הגמ' מקשה מִתְּנִי פְּלִיגָא עַל ר' יוֹנָה. ממשנתנו יש להקשות על דברי ר' יונה: ששנינו שֶׁבֶת שְׁחָל תִּשְׁעָה בְּאָב לְהוֹיָת בְּתוֹכָהּ אֲסוּרִין מְלַסְפֵּר וּמְלַכְבֵּס וּבַחֲמִישִׁי מוֹתְרִין מִפְּנֵי כְבוֹד הַשְּׁבֵת. ומה שבחמישי מותרים מפני כבוד השבת, על

כרחק אין הכוונה לאופן שחל תשעה באב להיות בשבת, שהרי כשחל בשבת אמרנו לקמן שאין נוהגת אבלות לא לפניו ולא לאחריו, אלא הכוונה לאופן שחל תשעה באב להיות ביום שישי, ונמצא שהכיבוס

שהותר בחמישי הוא לכבוד שבת שלאחר תשעה באב, שאם ילבושו בו ביום אין זה לכבוד השבת. הרי שדוקא בחמישי מותר לכבס לצורך אחר תשעה באב מפני כבוד השבת, ואילו בשאר ימות השבוע אסור: הגמ' מתרצת ר' יוֹנָה בְּשֵׁם רַב הַמְּנוּנָא, לְתַקְפוּרַת הַוִּשְׁבָּת. מה ששנינו שבחמישי מותרים, הכוונה לתספורת, אבל כיבוס על מנת להניח מותר כל השבוע: ר' כָּא בַר כְּהֵן אָמַר קוּמֵי ר' יוֹסֵה, ר' אַחָא בְּשֵׁם ר' אֲבָהוּ, תִּשְׁעָה בְּאָב שְׁחָל לְהוֹיָת בְּשֵׁבֶת. ונדחה הצום ליום ראשון: שְׁתֵּי שְׁבֻתוֹת מוֹתְרוֹת. אין אבלות נוהגת לא בשבוע שחל בו תשעה

יחד, והכא הוא אמר הכין, אלא שלא יקדמנו אחר בתפילה, אפילו בן לא קיימה: אמ' ר' יונה הדיא דאת אמר מרוח ומלבוש, ברם מרוח ומתקנה, כן אנו אמרין הדין קצרה אסיר ליה מיעבד עיבדתיה. מתני' פליגא על ר' יונה, שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת הוישבת. ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה, ר' אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות. לאחריו מהו, ר' יוחנן אמר לאחריו אסור, ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר, דרשה ר' חייה בר בא לציפוראיי ולא קבלון עליהון, אמ' ר' אימי לר' יסי ואין בן אחוי של ר' חייה הגדול

באב, ולא בשבוע שמתענים בו, זה לפי שאין מתענים בו וזה לפי שאין בו תשעה באב. נמצא כאילו אין כאן שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה: הגמ' מסתפקת לְאַחְרֵיוּ מַהוּ. כשחל תשעה באב באחד מימות השבוע, האם נוהגת אבלות גם אחר תשעה באב עד סוף השבוע, או לא: הגמ' פושטת ר' יוֹחָנָן אָמַר, לְאַחְרֵיוּ אָסוּר. ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אָמַר, לְאַחְרֵיוּ מוֹתֵר. דְּרִשָּׁה ר' חִיְיָה בַר כָּא לְצִיפּוּרָאִי. לאנשי העיר ציפורי, שלאחריו מותר: וְלֹא קִבְלוּן עֲלֵיהוֹן. לא קיבלו עליהם קולא זו: אָמַי ר' אִימִי לְר' יוֹסֵי, וְאִין בֶּן אַחוּי שְׁל ר' חִיְיָה הַגְּדוֹל

מקורות

שם ד"ה אילמא, ביאור הלכה או"ח סי' תקנא ד"ה וכן. והראשונים היו להם גירסאות אחרות בגמ', עיי' תוס' ראשונים: שתי שבתות ראבי"ה ח"ג סי' תתפב, רא"ש פ"ד סי' לב, מרדכי סי' תרלט, פני"מ, שו"ת אבני נזר או"ח סי' תכו אות ה-ו: לאחריו קה"ע, פני"מ: דרשה פני"מ, קרן אורה ל א ד"ה אמר, מתא דירושלים, רידב"ו (נדפס בקובץ זכרון שלמה תשל"ב), דרך א' בביאורי הגר"ח קנייבסקי עיי"ש:

במאזנים ויק"ר כט ח עיי"ש, שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' א: אפילו כן לא קיימה שו"ת תשב"ץ שם, קה"ע: הדא וכו' מרוח רש"י כט ב ד"ה לא שנו: אמ' ר' יונה - ברם קה"ע, פני"מ: כן אנו אמרין פני"מ, אהצו"י/רש"י שם ד"ה אפילו: שבת רש"י שם ד"ה אילמא וד"ה אלא, קה"ע, פני"מ. ועיי' שו"ת מטעמי יצחק או"ח סי' לב ד"ה ופי' (דף פ ע"ב): ר' יונה קה"ע, פני"מ, יפה עינים כט ב ד"ה מתיב, חשק שלמה

תענית פרק רביעי הלכה ו

חלוק עליו. וכי אין בן אחיו של ר' חיה הגדול, דהיינו רב, חלוק על ר' חיה בן אבא שמתיר, ואיך אמר שלא כדברי רב: אַמ' ליה, בפירוש פליגין. בפירוש נחלקו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בדבר: ר' יוחנן אָמַר לְאַחֲרָיו

דְּרוּמָאֵי נְהִינן 'תְּנָה'. אנשי הדרום נהגו אבלות מראש חודש אב. וסמכו מנהגם על מה שנאמר תְּנָה, וראש חודש נקרא חג: צְפוּרָאֵי נְהִינן 'תְּדַשָּׁה'. אנשי העיר ציפורי נהגו אבלות כל חודש אב. וסמכו מנהגם על

מָה שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ אָמַר לְאַחֲרָיו מוֹתֵר. ור' חיה בן אבא סבר כדברי ר' שמעון בן לקיש: הַגַּמ' מְקַשָּׁה מִה עֶבֶד לָהּ ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ. מַה יַעֲשֶׂה ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ עִם מַה שְׁשִׁינּוּ בַּמְשַׁנְתָּנוּ שֶׁשָּׁבַת שָׁחַל תַּשְׁעָה בַּאֲבָב לְהוֹיֵת בְּתוֹכָהּ אֲסוּרִים מִלְּסַפֵּר וּמִלְּכַבֵּס, וּמִשְׁמַע שְׁכַל הַשְּׁבֻעַ נֹאסֵר: ה"ג פְּתֵר לָהּ תַּשְׁעָה בְּאָב שְׁחַל לְהוֹיֵת בְּעֶרְבַּ שְׁבֵת, וְלֵית שְׁמַע מִינָה בְּלֹא. ר' שמעון בן לקיש יִפְרֹשׁ אֶת מִשְׁנַתְּנוּ בַּאֲפֹן שָׁחַל תַּשְׁעָה בַּאֲבָב לְהוֹיֵת בְּעֶרְבַּ שְׁבֵת, וְאִין יָמִים שְׁלֹאֲחֵרֵי בְּאוֹתוֹ שְׁבֻעַ, וּמִשּׁוּם כֹּךְ כָּל אוֹתוֹ הַשְּׁבֻעַ אֲסוּר בְּתַסְפּוּרָת וּבְכִיבוּס.

הגדול חלוק עליו, אמ' ליה בפירוש פליגין ר' יוחנן אמר לאחריו אסור ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר, מה עבד לה ר' שמעון בן לקיש, פתר לה תשעה באב שחל להיות (ג) בשבת ולית שמע מינה כלום. ר' יצחק בן אלעזר מן דהוה תשעה באב נפק הוה מכריו יפתחון ספרייא ומאן דבעי יספר. כתיב והשבת כל מְשׁוּשָׁה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה, דרומאי נהגין חגה, צפוראיי נהגין חדשה, טיבריאיי נהגין שבתה, חזרין רבנן דטיבריא למינהוג כרבנן דציפורין: ר' ירמיה בשם ר' חיה בר בא ברין היה שיהו מתענין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו, ולמה בתשיעי, שבו התחילה הפורענות. ותני כן בשביעי נכנסו לתוכו

מה שנאמר תְּדַשָּׁה: טִיבְרַיָא נְהִינן 'שַׁבְּתָה'. אנשי העיר טבריה נהגו אבלות כל אותו שבוע שחל בו תשעה באב. וסמכו מנהגם על מה שנאמר שַׁבְּתָה: חֲזַרְיִן רַבְּנֵי דְטִיבְרַיָא לְמִינְהוּג בְּרַבְּנֵי דְצִיפּוּרִין. חזרו רבנן של העיר טבריה והחמירו על עצמם כרבנן של ציפורי, לנהוג אבלות בכל החודש: ר' ירמיה בשם ר' חיה בר בא ברין היה שיהו מתענין בעשירי. מצד הדין היה יותר ראוי שיהיו מתענים בעשירי באב, ולא בתשיעי: לפי שָׁבֻעַ נִשְׂרַף בֵּית אֱלֹהֵינוּ. עיקר שריפת בית המקדש היתה בעשירי. וכמבואר

ברם כשיש ימים לאחריו, כגון שחל תשעה באב באמצע השבוע, לא שמענו ממשנתנו שהימים שלאחריו אסורים: ר' יצחק בן אלעזר, מן דהוה תַּשְׁעָה בְּאָב נִפְקֵי, הוּוּ מְכַרְיֵי, וְיַפְתַּחוּן סְפָרִיָא וּמֵאֵן דְּבַעֵי יַסְפֵּר. היה מכריו בעירו כשהסתיים יום תשעה באב, שיכולים הספרים לפתוח את החנויות שמספרים בהם, ומי שרוצה להסתפר יסתפר. משום שסבר כשיטת ר' שמעון בן לקיש שכיון שיצא תשעה באב שוב אין נהגת אבלות כלל: בְּתִיב 'וְהַשְּׁבֵתִי כָּל מְשׁוּשָׁה תְּנָה תְּדַשָּׁה וְשַׁבְּתָה וְכָל מוֹעֵדָה'. בנבואת הושע על החורבן נאמר, שישבית הקב"ה את כל השמחה; את שמחת החגים, ראשי החודשים, השבתות, וכל המועדים:

בברייתא לקמן שהציתו את האש בבית המקדש בתשעה באב לפנות ערב, ונשרף בעשירי: וְלִמָּחָ בְּתַשְׁעֵי. מפני מה קבעו חכמים את התענית בתשיעי: שָׁבֻעַ הַתְּחִילָה הַפּוֹרְעָנוֹת. ביום זה התחילה הפורענות, שבו התחיל להשרף, ותחילת הפורענות חמורה היא יותר מעצם הפורענות: וְתָנִי בָּן. כך שנינו בברייתא: בְּשַׁבְּעֵי נִכְנְסוּ לְתוֹכּוֹ. שני מקראות הם, באחד נאמר (מ"ב כה ט-ט) וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשַׁבְּעָה לַחֲדָשׁ הַיָּא שְׁנַת תַּשְׁעָה עָשָׂרָה שָׁנָה לְמִלְחָה נִבְכַּדְנָאצַּר מִלְחָה בְּכָל בָּא נְבוֹתְרַאדָן רַב טַבְחִים עֶבֶד מִלְחָה בְּכָל יְרוּשָׁלַם, וַיִּשְׂרַף אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמִּלְחָה וְאֶת כָּל בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל בֵּית גְּדוֹל שָׂרָף בְּאֵשׁ. ובשני נאמר (ירמיה נב יב-יג)

מקורות

יפ"מ, קה"ע, פנ"מ, ע"פ הבבלי שם. ועי' עלי תמר: טיבריא יפ"מ, קה"ע, פנ"מ, ע"פ הבבלי שם: חזרין פנימ: ר' ירמיה - שבו ע"פ בבלי כט א: ותני תוספתא פ"ג ה"י, סדר עולם רבה כז:

גרסאות

(ג) ה"ג פתר לה תשעה באב שחל להיות בערב שבת. גליון הש"ס, יפה עינים כט ב ד"ה מיתבי.

ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוכדנאצר וב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול שרף באש וקשה שסותרים המקראות זה את זה, שבאחד נאמר שבא בשבעה באב, ובשני נאמר שבא בעשירי באב, אלא כך יש לך לפרש, בשביעי באב נכנסו האויבים לבית המקדש, והיו שם עד תשיעי בו, ובתשיעי לפנות ערב הציתו את האש בהיכל והיה דולק והולך כל יום העשירי: בשמיני היו מקרקרין בו. ורקדים וצועקים בו: בתשיעי הציתו בו את האור, ובעשירי נשרף. הרי שבתשיעי התחילה הפורענות: ר' יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי, ר' אבון ציים תשיעי ועשירי. החמירו על עצמם לצום גם בעשירי באב, מפני שבו נשרף בית המקדש: ר'

לתוכו, בשמיני היו מקרקרין בו, בתשיעי הציתו בו את האור, ובעשירי נשרף. ר' יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי, ר' אבון ציים תשיעי ועשירי, ר' לוי ציים תשיעי ולילי עשירי. ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינה ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הניחו לו, אמר לו ר' לעזר עמך הייתי ולא איתאמרת הכי, אלא ביקש רבי לעקור תשעה באב שחל להיות בשבת ולא הניחו לו, אמר הואיל ונדחה ידחה, אמרו לו ידחה למחר. וגזי ליה ההיא דתנינן תמן ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהן הוא אומר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו'. במסכת יבמות (פ"ו ה"ו) נחלקו ר' יוחנן בן ברוקה וחכמים, חכמים אמרו האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה, ור' יוחנן בן ברוקה אמר אף האשה מצווה, משום שעל שניהם אמר הכתוב (בראשית א כח) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו': ואמר שם ר' לעזר בשם ר' חנינה, הלכה כר' יוחנן בן ברוקה. שאף האשה חייבת

הואיל ונדחה ידחה, אמרו לו ידחה למחר. ביקש רבי לעקור לגמרי תשעה באב שחל להיות בשבת, משום שהואיל ונדחה ידחה לגמרי, אמרו לו חכמים ידחה למחר ולא ידחה לגמרי: וגזי ליה ההיא דתנינן תמן. דומה למעשה זה, היה על

המשנה הנשנית במסכת יבמות, אלא ששם טעה ר' אלעזר והזכירו ר' בא בן זבדא, וכפי שמפרש והולך: ששנינו שם ר' יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהן הוא אומר ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו'. במסכת יבמות (פ"ו ה"ו) נחלקו ר' יוחנן בן ברוקה וחכמים, חכמים אמרו האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה, ור' יוחנן בן ברוקה אמר אף האשה מצווה, משום שעל שניהם אמר הכתוב (בראשית א כח) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו': ואמר שם ר' לעזר בשם ר' חנינה, הלכה כר' יוחנן בן ברוקה. שאף האשה חייבת

בפריה ורביה, ונפקא מינה באשה שלא קיימה מצות פריה ורביה ורוצה להתגרש מבעלה כדי שתנשא לאחר ותקיים מצות פריה ורביה, שהדין עמה, וכופים את בעלה לגרשה: ואמ' ליה ר' בא בר זבדא. לר' אלעזר: עמך הייתי. כשאמר רבי חנינה דבר זה: ולא איתאמרת. לא כך אמר: אלא. כך אמר ר' חנינה: אם הייתה תובעת להינשא הדין עמה. אם היתה תובעת להתגרש מבעלה כדי להינשא לאחר, משום שאין לה ממנו שום וולד, הדין עמה. אולם לא משום שהלכה כר' יוחנן בן ברוקה אמר כן, אלא משום שטוענת

לוי ציים תשיעי ולילי עשירי. לא היה בכוחו לצום גם ביום העשירי, ולפיכך צם רק בלילו: ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינה, ביקש ר' לעקור תשעה באב. לעקור את התענית מתשעה באב ולקבעה בעשירי בו, משום שאז נשרף: ולא הניחו לו. חכמים לעשות כן. משום שתחילת הפורענות היא יותר מעצם הפורענות: אמר לו ר' לעזר. לר' בא בן זבדא: עמך הייתי. כשאמר ר' חנינה דבר זה: ולא איתאמרת הכי. לא כך אמר: אלא. כך אמר ר' חנינה: ביקש ר' לעקור תשעה באב שחל להיות בשבת ולא הניחו לו, אמר

מקורות

עי"ש, ביאורי הגר"ח קנייבסקי ע"פ תוס' מגילה ה ב ד"ה וביקש. עי"ש ובמסורת הש"ס במ"ש על התוס', ומשום כך מביאה זאת הגמ' כאן. ועי' יפ"מ מה שתיריך את קושיית התוס', ועי' עלי תמר: וגזי פנ"מ, משבי"ח. וכן משמע מיבמות שם, שמובא שם: הדא הוא דתנינן תמן וכו':

בשביעי בבלי כט א: בשמיני קה"ע: ר' יהושע תורת האדם שער האבל ענין אבלות ישנה ד"ה בפרק (כתבי הרמב"ן מהדו' שעוועל ח"ב עמ' רמב). ארחות חיים ה' תענית סי' יח: ר' לוי ראבי"ה ח"ג סי' תתפו, טור או"ח סי' תקנח, מטה משה סי' תשמח: ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינה ע"פ פנ"מ יבמות פ"ו ה"ו, מתא דירושלים

שרוצה שיהיה לה מי שישמנה לעת זקנתה ומי שיתעסק בקבורתה: וקרא עליהון. קרא עליהם אחד מן החכמים: 'טובים השנים מן האחד'. טובים השנים השומעים מן הרב יחד, מן האחד שלומד יחידי אצל רבו. שכן שנים הלומדים יחדיו, אם טועה האחד השני מזכירו: שנינו כמשנתנו שאמר רבן שמעון בן גמליאל שבערב תשעה באב רשאי לאכול בשר ולשתות יין, אלא שצריך לשנות, ומבאר הגמ' מהו 'שנה, יחלף. יחליף. כלומר ישנה מהרגלו: אין הנה יליף אכיל ליטרא דקופד ייכול פלגא, אין הנה יליף שתי קסט דחמר ישתה פלגא. אמר ר' יוחנן ובלבד עיקר סעודת תשעה באב, אמר רב הושעיה ובלבד משש שעות ולמעלה, אמר ר' יוסי תרתיהון לקולא, אכל סעודת תשעה באב משש שעות ולמטן אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה מותר, אכל סעודתו משש שעות ולמעלה אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו מותר. תני תשעה באב שחל להיות (ד) ערב שבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו מותר. רב מן דהוה אכל כל צורכיה הוה צבע פיסתיה בקיטמא ואמר זו היא עיקר סעודת תשעה באב, לקיים מה שנאמר ויגרם בחצץ

וכשניהם להקל. שאין אסור אלא בסעודה המפסקת כשאוכלה אחר חצות היום, אבל קודם חצות או כשבדעתו לאכול עוד, מותר בבשר ויין, וכפי שמפרש והולך: אכל סעודת תשעה באב. היא הסעודה המפסקת: משש שעות ולמטן. היינו קודם חצות היום: אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה מותר. אפילו אם מעלה על שולחנו בשר ויין ומיני תבשילים ומעדנים כסעודת שלמה בשעת מלכותו מותר: וכן אכל סעודתו משש שעות ולמטן. היינו לאחר חצות היום. ברם דעתו לאכול את הסעודה המפסקת אחריה: אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו מותר. ה"ג תני, תשעה באב שחל להיות בשבת. שנדחת התענית ליום ראשון: וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת. ותשעה באב ביום ראשון: אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו מותר. מותר לאכול אפילו לאחר חצות היום והיא הסעודה המפסקת, כסעודת שלמה בשעתו: רב, מן דהוה אכל כל צורכיה. בערב תשעה באב לאחר שאכל כל צורכו: הנה צבע פיסתיה בקיטמא. היה טובל פרוסת לחם באפר: ואמר, זו היא עיקר סעודת תשעה באב. ומשום שפרוסה זו היתה עיקר סעודתו, הותר לו לאכול לפניה כל מה שירצה, וכפי שאמר ר' יוחנן שלא אסרו בבשר ויין אלא בעיקר סעודת תשעה באב: לקיים מה שנאמר

היא הסעודה המפסקת בין אכילתו לתחילת הצום, שאין בדעתו לאכול אחר סעודה זו עוד: אמר רב הושעיה. להוסיף על דברי ר' יוחנן: ובלבד משש שעות ולמעלה. לא נחלקו אלא כשאוכל את הסעודה המפסקת לאחר חצות היום. אבל אם אוכלה קודם חצות, מותר לאכול בשר: אמר ר' יוסי, תרתיהון לקולא. הלכה כדברי ר' יוחנן וכדברי ר' הושעיה

מקורות

יוסי קה"ע, פנ"מ שם, ע"פ בבלי ל א: אפילו עולה על שולחנו מסורת הש"ס, יפ"ע כט ב ד"ה שחל, ע"פ בבלי כט ב: ואמר זו היא בית יוסף או"ח סי' תקנב ד"ה גרסינן בירושלמי, יפ"מ, קה"ע, פנ"מ, עמודי ירושלים, תורה תמימה איכה ג הערה ל:

גרסאות

(ד) ה"ג שחל להיות בשבת. מסורת הש"ס, יפ"ע כט ב ד"ה שחל, ע"פ בבלי כט ב.

אור תענית פרק רביעי הלכה ו שמחה כט

אור וַיִּגְרַם בְּחֶצֶץ שְׁנֵי הַכְּפִישָׁנִי בְּאֶפְרַיִם. עשה כן לסימן אבל על החורבן, שנטחנו שיני ישראל כגריסים על ידי אבני חצץ, לפי שכשהלכו בגלות ולא היו להם כלי לישה היו לשים את עיסותיהם בבורות שחפרו בחול, ונדבקו החצצים בעיסה, וניטנפו בגדיהם בחול ואפר, כמו שנאמר וַיִּגְרַם בְּחֶצֶץ שְׁנֵי הַכְּפִישָׁנִי בְּאֶפְרַיִם: שנינו במשנתנו שרבי יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים. הגמ' מקשה וְאֵת אֶמֶר ר' יְהוּדָה. שחייב בכפיית חכמים שכופה מיטתו ויושב עליה:

שמחה המיטה בשעת הסעודה המפסקת כדרך האבלים: מָה מַעֲמוֹן דְּרַבְּנָן. שלא הודו לו: הגמ' מתרצת עָשׂוֹ אוֹתוֹ כְּמִי שֶׁמִּתּוֹ מוּטָל לְפָנָיו, אֵינּוּ לֹא כּוֹפֵה אֶת מִיַּמְתּוֹ וְלֹא יֵשֶׁן עַל גְּבֵי מִיַּטָּה כְּפוּיָה. ערב תשעה באב עשו אותו כאונן שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, שדינו שאינו צריך לכפות את מיטתו ולא לישון על גבי מיטה כפויה, אלא יושב על הארץ. אבל בתשעה באב עצמו מודים

מקורות

לקיים רש"י לפסוק ויחזקאל יב ג/ יפ"מ: יאות - עשו ביאור הגר"א או"ח סי' תקנה ס"ב וסי' תקנט ס"ג ד"ה ליל, דמשק אליעזר סי' תקנט סק"י, אור שמח הל' תענית פ"ה הי"א, קרן אורה ל ב ד"ה ר"י, קונטרס בעיני שמחות (נד' בסוף הל' שמחות השלם מהדו' לאנדא) סי' ד ד"ה ובירושלמי ואילך. ועי' ס' המפתח: